

о. д-р ОЛЕКСАНДЕР БАРАН

ЄПИСКОП АНДРЕЙ БАЧИНСЬКИЙ
і
церковне відродження на Закарпатті

Rev. I. Nazarko, O. S. B. M.
Passaggiata del Gianicolo 7
Roma Italia

Alexander Baran, S.T.D.

DE EPISCOPO ANDREA BACYNSKYJ

et

REGENERATIONE ECCLESIAE

IN UCRAINA CARPATICA

Передрук з Логосу

Reprint from Logos

ПЕРЕДМОВА

19-го грудня 1959-го року минуло 150 років від смерти великого єпископа Карпатської України—Андрея Бачинського. На жаль, між українцями західного світу мало згадувано про цю ювілейну подію, хоча велика постать нашого Владика заслуговує на відзначення небуденного порядку. Ми, щоб принайменше в деякій мірі могли виповнити наш обов'язок супроти батька релігійного й національного відродження Закарпаття, постановили собі за завдання описати особу цього єпископа і показати молодому поколінню його постать як ідеал гідний наслідування в праці для своєї Церкви і свого народу.

В праці ми старалися використати всі дотепер видані джерела, як також і всі документи римських архівів, а чого в цих джерельних матеріалах не знайшли, цитували з наукової бібліографії, приступної нам. Хоча в питанні бібліографії мусимо признати, що дотепер ми стояли на мертвій точці, бо до сьогодні ще не було жодного твору про життя і діяльність цього єпископа, яким могли б похвалитися в науковому світі. Одинока довша праця про його особу була публікована 1868-го р. в часописі “Свѣтъ” під наголовком “Память Андрея Бачинського”. Але не був це поважний твір, а скоріше коротке переповідання документів опублікованих Лучкаєм і Базиловичем. Тому наша праця має бути першою повнішою історією єпископа Бачинського і його діла. Та не дивлячись на те, ми свідомі, що ця праця ще далеко від повного опрацювання всього матеріалу цих часів, але це вже залишаємо для пізнішої історіографії.

ДЖЕРЕЛА

Невидані джерела:

ARCHIVIO DELLA S. CONGREGAZIONE DI PROPAGANDA FIDE = APF:
(Архів св. Конгрегації для поширення віри)

- 1) Miscelanea Valachorum, vol. I.
- 2) Scritture riferite nei Congressi Greci di Croazia, Dalmazia, Schiavonia, Transilvania ed Ungheria, vol. II.
- 3) Scritture riferite "extra ordinem anni 1642-1760", vol. I.
- 4) Udienze a Nostro Signore, vol. 12, a. 1772.

ARCHIVIO SEGRETO VATICANO = ASV:
(Тайний Ватиканський Архів)

- 1) Acta S. Congregationis Consistorialis a. 1771.—Acta Camerarii, vol. 37.
- 2) Archivio della Nunziatura di Vienna, vol. 75, 79, 188A, 189.
—Processi Canonici, fasc. 515, 687.
- 3) Nunziatura di Germania, vol. 386, 387, 393-4.

Видані джерела:

BASILOVITS J., Brevis notitia foundationis Theodori Koriatovits, olim Ducis de Munkacs, pro Religiosis Ordinis S. Basilii Magni, in monte Csernek ad Munkacs, anno MCCCLX factae, vol. I-II, Cassoviae 1799-1805.
ДУЛИЩКОВИЧ І., Историческія черты угро-русскихъ, т. III, Унгарь 1877.
WELYKYJ A., Documenta Pontificum Romanorum historiam Ucrainae illustrantia, vol. II, Romae 1954.
ГАДЖЕГА В., Додатки к истории русинѳв и русских церквей в Марамороші, Ужгород 1922.
ГАДЖЕГА В., Додатки к истории русинѳв и русских церквей в Ужанской жупі, Ужгород 1924.
HARASIEWICZ M., Annales Ecclesiae Ruthenae, Leopoli 1862.
Память Андрея Бачинскаго, "Свѣтъ", 1868, г.
Schematismus Ungvariensis, annorum 1809-14.
TICHY F., Vvoj soucasného spisovného jazyka na Podkarpatské Rusi v Praze 1938.

ЛІТЕРАТУРА

АНДРУХОВИЧ А., Віденське Варвареум, у "Греко-католицька духовна семинарія", Львів 1935.
BARAN A., Metropolia Kioviensis et Eparchia Mukačoviensis, Romae 1960.
BARAN A., Eparchia Maramorošiensis eiusque Unio, Romae 1959 (manuscriptum).
ВОВАК А., De iure patronatus supremi quoad Ecclesiam Ruthenicam in Hungaria, Romae 1943.
ВАВРИК М., Лаврівська хроніка, "Записки ЧСВВ", серія II, секція II, Том II, зошит 1-2.
DUCHNOVICS A., Chronologica historia almae Dioecesis Eperjessiensis, 1846 (manuscriptum).
ГАДЖЕГА В., О первых початках народнього шкільництва на Пѳдк. Руси, "Підкарпатська Русь" р. 1927, ч. 1.
ГНАТЮК В., Національне відродження Австро-Угорських Українців (1772-1880), Відень 1916.
HODINKA A., A munkäcsi görög-katholikus püspökség története, Budapest 1909.
КОНДРАТОВИЧ І., Історія Подкарпатской Руси, Ужгород 1924.
КОНДРАТОВИЧ І., Додатки к історії шкільництва на Подкарпатской Руси", Підкарпатська Русь" р. 1924, ч. 2.
ЛАСКО М., Unio Užhorodensis Ruthenorum Carpaticorum cum Ecclesia Catholica, Roma 1955.

- ЛЕНОЦЗКУ Т., A beregmegeyi görög katholikus lelkészszégek története, Munkács 1904.
- НЕДЗЕЛСКИЙ Е., Очеркъ карпаторусской литературы, Ужгородъ 1932.
- MARCSZALI H., Magyarország II József Korában, vol. I-III., Budapest 1882-8.
- МИЦЮК О., Нариси з соціально-господарської історії Підкарпатської Русі, Ужгород 1932.
- РЕКАР В., De erectione canonica Eparchiae Mukačoviensis, Romae 1956.
- PELESZ J., Geschichte der Union der Ruthenischen Kirche mit Rom von den ältesten Zeiten bis auf die Gegenwart, Wien 1878-1880.
- ПЕТРОВЪ А., Старая вѣра и унія, СПетербургъ 1905-6.
- ПЕТРУШЕВИЧ А., Сводная Галичско-Русская Лѣтопись гг. 1772-1800, Львовъ 1889.
- САБОВЪ Е., Очеркъ литературной дѣятельности и образованія карпаторосовъ, Ужгородъ 1925.
- СВЪНЩИЦКІЙ К. С., Матеріали по історіи возродженія Карпатской Русі, "Научно-Литературный Сборникъ Галичко Русской Матицы", Львовъ 1909.
- SCHEMATISMUS dioecesis Munkacsiensis anni 1878, Ungvarini 1878.
- Vospitanije podkarpato-ruskoho svjascenstva, Pittsburgh 1951.
- ZSATKOVICS K., Az egri befolyás és az ez ellen vivott harcз a munkácsi görög szert. egyházmegye történelmében, in "Századok", Budapest 1884.

Молоді літа Андрея Бачинського

Родина Бачинських походить з Галичини із села Бачини ¹⁾. Про галицьке походження цієї родини свідчить сам Андрей Бачинський, який, (як пише М. Лучкай, а, на основі його твору, переповідає нам автор життєпису в ‘Світі’), вже як єпископ переписувався з галичанами й через них знайшов своє галицьке “шляхетство” та постарався, щоб для всіх його кривних на території давньої Мадярщини було це шляхетство визнане ²⁾. Далше, єп. Василій Попович (1837-1864) в своїй записці без вагання стверджує галицьке походження родини Андрея Бачинського ³⁾.

Ця родина правдоподібно переселилася до Закарпаття початком XVIII-го століття, бо в попередніх сторіччях ніколи не згадувано її на Закарпатті.

Сам Андрей Бачинський народився 14-го листопада 1732-го року ⁴⁾ в ужанській комітаті в селі Бенятини, де його батько Теодор був парохом ⁵⁾. Малий Андрей в цьому селі пережив свої дитячі роки, тут пізнав свій нарід і полюбив його цілим своїм серцем так, що ні шляхетство ні довгий побут між мадярами ⁶⁾ не могли зменшити його любови до батьківського народу. По закінченні початкової церковно-народної школи, де учився читати й писати по-старослов’янськи ⁷⁾, записався до ужгородської єзуїтської гімназії ⁸⁾. В тих часах в ужгородській гімназії студіювало багато мадярських шляхетських дітей, які по якомусь часі стали визначними особами мадярської суспільности; між ними Бачинський знайшов багато товаришів і через них позбувся комплексу меншеартости, що в XVIII-ім сторіччі підо впливом латинської гегемонії Ягру опанував цілий український клир в Мадярщині. Гімназіальні студії покінчив 1752-го року і вже 3-го квітня 1753 записався на богословський факультет в Трnavі ⁹⁾.

1) АНДРУХОВИЧ А., Віденське Варвареум, у “Греко-католицька духовна семінарія”, Львів 1935, стор. 153.

2) “Лучкай пишеть “что былъ родомъ Полякъ” а на мысль ту пришелъ оттуду: ибо Бачинскій какъ епископъ уже сталъ переписыватися съ Поляками—и доказалъ свое польское шляхетство и приказалъ еще укрѣпити и для своихъ сродниковъ тутъ на Угорщинѣ живучихъ”. Гляди: Память Андрея Бачинського, “Свѣтъ” 16-го березня 1869.

3) ТАМ ЖЕ; Так звучить записка єп. В. Поповича: “Spectata familia sua e Galicia quidem oriundus; attamen in Hungariae pago Benyatina natus, atque ideo non Polonus, sed Hungaro-Ruthenus fuit”.

4) Цю дату Лучкай переписав із самої метрики Андрея Бачинського. Гляди: Память А. Б., “Свѣтъ” 16. III. 1868.

5) BASILOVITS J., Brevis notitia., vol. I, pars III, p. 118-9; Память А. Б., “Свѣтъ” 16. III. 1868.

6) Бачинський 5 років перебував у Трnavі.

7) Про тодішні церковні школи пише КОНДРАТОВИЧ І., Історія Подкарпатської Руси, Ужгород 1924, стор. 67-70.

8) BASILOVITS J., Brevis notitia., vol. I, pars III, p. 119; Память А. Б. “Свѣтъ” 23. III. 1868.

9) Память А. Б., “Свѣтъ” 23. III. 1868.

В богословських студіях був все визначений і тому граф Майлат прийняв його за домашнього вчителя для своїх дітей. Часте перебування в графському домі Майлатів не вийшло йому на зле, навпаки, призвичаївся до приставання з людьми вищого походження та познайомився з впливовими особами ¹⁰).

1756-го року в літі вернувся на Закарпаття, до Мукачева, де єпископ Мануїл Михайло Ольшавський висвятив його на священника. Опісля знову поїхав до Трнави, щоб закінчити богословські студії ¹¹).

Ці студії закінчив 1758-го року і відразу був назначений до Гайду-Дорогу як сотрудник дорогського архидиякона отця Юрія Сабадоша. Тут побув як сотрудник три роки, а коли о. Ю. Сабадош був покликаний до Мукачева і назначений генеральним вікарієм єпархії, Бачинський став парохом Гайду-Дорогу і потім дорогським архидияконом ¹²).

Перші роки його нового уряду проминули в спокійній праці, в якій Бачинський знайшов повне вдоволення і багато потіхи. Однак цей спокій не тривав довго, бо в 1765-ім році в місцевості Гайду-Дорог повстав бунт проти унії. Та цей бунт має свою окрему історію.

В 1764-ім році до близького містечка Токай приїхав один московський генерал з деякими молодшими офіцерами і з великою обслугою. В оточенні цього ж генерала знайшовся один російський нез'єднаний священник, який скоро нав'язав контакт із з'єднаним населенням самого Токаю і ближчих місцевостей ¹³) та почав бунтувати проти унії. Під покришкою "русофільського руху" намовляв також і саболчських ¹⁴) українців та сербів ¹⁵), щоб урядово відреклися католицтва і просили Карловацького митрополита про православного священника. Підкреслюємо, що він це робив під покришкою русофільства, яке вже через інших московських агентів було досить поширене в саболчському комітаті. Вже в 1761-ім році писав Ягерський єпископ, Франц Баркоці, що деякі з'єднані в Саболчі в публічних відправах моляться за "Російську Імператорку" ¹⁶). Агітація цього московського

¹⁰) BASILOVITS J., *Brevis notitia.*, vol. I, pars III, p. 119. АНДРУХОВИЧ А., Віденське Варвареум, стор. 153.

¹¹) Память А. Б., "Свѣтъ" 23. III. 1868.

¹²) ТАМ ЖЕ; АНДРУХОВИЧ А., Віденське Варвареум, стор. 153; BASILOVITS J., *Brevis notitia.*, vol. I, pars III, p. 119.

¹³) HODINKA A., *A munkácsi görög-katholikus püspökség története*, Budapest 1909, p. 608.

¹⁴) Саболчський комітат належав в тих часах до південної частини Мукачівської єпархії, де був властиво дорогський архидияконат.

¹⁵) Велика частина саболчських з'єднаних є сербського походження. Ці серби були так зв. "Ускоки", які тікаючи від турків, поселилися в різних частинах давньої Малярщини. Cf. ЛАСКО М., *Unio Užhorodensis Ruthenorum Carpathicorum cum Ecclesia Catholica*, Roma 1955, p. 151-155.

¹⁶) ДУЛИШКОВИЧЬ І., *Историческія черти угро-русскихъ, Унгвар 1874-77*, Т. III, ст. 162. "De oppidis Dorog et Böszörmény scribit mihi Szabolcs VAD. quod in publicis precibus pro Russica Imperatrice orent".

священника найшла добру почву в самім Гайду-Дорозі, де 21-го липня 1765-го року частина вірних відреклася унії і вислала до Карловців деяких делегатів, щоб від тамошнього православного митрополита випросили собі священника ¹⁷⁾.

Бачинський довідавшись про це відступство, відразу написав до Ягерського латинського єпископа, Карла Естергазія, який переслав листа Андрея Бачинського разом із своїм коментарем до цісарської канцелярії до Відня ¹⁸⁾. Канцелярія, щоб довідатися про причину того відступства, приказала перевести урядове слідство і на це королівським комісарем назначила земплинського наджупана, І. Деря ¹⁹⁾.

Слідство було переведено в Ниредьгазі і в самім Гайду-Дорозі 1-го й 2-го вересня, де земплинський наджупан і Бачинський переслухали відступників та багато інших свідків, що були замішані до цієї справи ²⁰⁾. Із зізнань було зовсім ясно, що причиною схизми був московський священник з Токаю. Тому імператорка Австрії, Марія Тереса, 16-го вересня діставши в руки протоколи цього слідства, добачувала в тому відступстві політичну москвофільську агітацію і зараз написала до російського царя, щоб відкликав свого генерала і його окруження із Токаю ²¹⁾ та заборонила Карловацькому митрополитові висилати до Гайду-Дорогу православного священника ²²⁾.

Таким способом скінчився бунт в Гайду-Дорозі, але для Андрея Бачинського лишився сумний досвід і примушував його шукати за глибшим корінням незадоволення своїх вірних із з'єднання. По довгих обсерваціях і розважаннях він дійшов до висновку, що не що інше, як упокоряюче становище Мукачівської єпархії під ярмом латинського Ягерського єпископа спричинює неохоту до затримання унії ²³⁾.

При тому нам треба згадати, що Мукачівська єпархія, яка існувала вже від XV-го сторіччя як всіма Православними Церквами визнана автономна єпархія ²⁴⁾, 1646-го року прийняла унію. В перших часах після унії вона дальше лишилася єпархією ²⁵⁾, однак це не подобалося малярській латинській ієрархії і заходами цієї ж ієрархії в 1689-ім році на мукачівський престол іменований був грек, Йосиф Йоан де Каміліс, титулярний єпископ Себастья, як апостольський вікарій і підчинений (як "ордінаріє-

17) ТАМ ЖЕ, стор. 176.

18) ТАМ ЖЕ.

19) ТАМ ЖЕ; HODINKA A., Tört., p. 608.

20) ДУЛИШКОВИЧ І., Историческія черти, Т. III, стор. 176; РЕКАР В., De erectione canonica Eparchiae Mukačoviensis, Romae 1956, p. 67.

21) HODINKA A., Tört., p. 608.

22) ДУЛИШКОВИЧ І., Историческія черти, Т. III, стор. 176.

23) РЕКАР В., De erectione canonica, p. 67.

24) BARAN A., Metropolia Kioviensis et Eparchia Mukačoviensis, Romae 1960, p. 38-9; HODINKA A., Tört., p. 233-294.

25) РЕКАР В., De erectione canonica., p. 26-30.

ві”) латинському Ягерському єпископові ²⁶⁾. Поки жив єп. Де Каміліс, ягерські єпископи не багато мішалися до справ української з’єднаної Церкви на території давньої Мадярщини, а Мукачівська єпархія, як така, не була ними ніколи прямо негована ²⁷⁾.

Однак після смерті Йосифа Йоана Де Каміліса (1705) і 10 років безголов’я, із назначенням єпископа Юрія Геннадія Бізанція (1715-6) Мукачівська єпархія була перетворена в апостольський вікаріят, а її єпископи як апостольські вікарії були на стало підчинені латинським ягерським єпископам ²⁸⁾. Та ці ягерські єпископи навіть права апостольського вікарія не хотіли толерувати, відносилися до мукачівських єпископів як до своїх “ритуальних вікаріїв” і щораз більше обмежували їх владу. Без згоди ягерців мукачівські єпископи не могли назначувати собі вікаріїв, скликати єпархіяльні синоди, візитувати єпархію, висвячувати священників й настановляти їх на парафії, давати дозвіл на будову нової церкви, посвячувати її та творити нові парафії ²⁹⁾. Після обмеження влади мукачівських єпископів ягерці старалися і українське духовенство підчинити латинським священникам. З’єднані дочерні церкви на багатьох місцях були прилучені до латинських парафій, латинські декани наглядали над поведінням з’єданого духовенства, українські священники мусіли давати частину своїх доходів латинським парохам ³⁰⁾. Вкінці і саме з’єдане простолюддя було зобов’язане давати латинським парохам десятину ³¹⁾. Не диво, що при такій тяжкій опіці ягерської ієрархії вірні Мукачівської єпархії не були задоволені ситуацією їхньої Церкви. Та цим станом не були задоволені самі “апостольські вікарії” Мукачівської єпархії. Перший з них, що розпочав боротьбу про правне визнання єпархії та про усамостійнення від ягерської ієрархії, був Мануїл Михайло Ольшавський, який 1743-го року був назначений Апостольським Престолом, як титулярний Россенський єпископ, мукачівським апостольським вікарієм ³²⁾. Він із своїм духовенством вже від 1750-го року намагався,

²⁶⁾ HODINKA A., A munkácsi gör. szert. püspökség okmánytára, Ungvár 1911, p. 296-297 “Nos Leopoldus... Johanni Baptistae De Camillis episcopo Sebastae... tamquam personae idoneae... episcopatum Munkacsiensem Ruthenorum pro nunc legitimo possessore vacantem cum omnibus omnino iuribus... autoritate iuris patronatus nostri regii... duximus ita tamen, ut in omnibus iustis et licitis rebus ac negotiis dioecesis illius ordinario episcopo moderno et futuris debitam reverentiam et obedientiam tamquam eorum respective vicarius praestare et ab illis dependentiam habere debeat et teneatur...”

²⁷⁾ BARAN A., M. Kioviensis et E. Mukačoviensis, p. 89.

²⁸⁾ PEKAR B., De erectione canonica., p. 45; BARAN A., M. Kioviensis et E. Mukačoviensis, p. 87-102; HODINKA A., Tört., pp. 500-514.

²⁹⁾ HODINKA A., Tört., p. 530-542; PEKAR B., De erectione canonica., p. 52-54; ZSÁTKOVICS K., Az egri befolyás és az ez ellen vitott harc a munkácsi görög szert. egyházmegye történetében, in “Századok” Budapest 1884, pp. 766-786.

³⁰⁾ HODINKA A., Tört., p. 603-606;

³¹⁾ ТАМ ЖЕ.

³²⁾ WELYKYJ A., Documenta Pontificum Romanorum historiam Ucrainae Illustrantia, Romae 1954, vol. II, p. 85-86.

щоб вирвати свою єпархію з-під опіки ягерських єпископів ³³⁾. Та це не була легка справа. І єп. Ольшавський фактично до кінця свого життя цієї самостійності не міг досягнути.

Андрей Бачинський, який спочатку стояв осторонь боротьби за волю й усамостійнення Мукачівської єпархії, після гайду-дорожського бунту став одним з найгорливіших однодумців єпископа Ольшавського і може найвпертішим борцем за свободу своєї єпархії.

Осягнення повного визнання Мукачівської єпархії не було легкою справою. Воно набрало більшого масштабу тільки в 1766-ім році, коли цесарева Марія Тереса, перестрашена Гайду-дорожськими і зокрема Мараморощьськими ³⁴⁾ заворушеннями переконалася про потребу усамостійнення Української Церкви в Мадярщині й сама порушила квестію канонічної ерекції цієї єпархії в Римі ³⁵⁾. Та ягерський єпископ К. Естергазі своїм церковним авторитетом і поміччю нового Віденського нунція Антонія Е. Вісконтія поставив у вічному місті сильну опозицію проти домагань Марії Тереси ³⁶⁾. І дійсно, через негативні реляції Ягерського єпископа Апостольська Столиця відкинула просьбу про канонічне визнання, чи поставлення, Мукачівської єпархії, і по смерті єпископа Мануїла М. Ольшавського, 28-го січня 1768-го року, Івана Брадача назначила знову тільки “апостольським вікарієм” ³⁷⁾. Цесарева одначе не знеохотилася цим першим неуспіхом. 7-го березня ще того самого року через кардинала Албані і своїх римських адвокатів знову домогалася ерекції Мукачівської єпархії ³⁸⁾. Однак Папа Климент XIII, за радами Ягерського єпископа, відписав, що в таких обставинах, в яких знаходяться українці в Мадярщині, не може визнати Мукачівську єпархію, бо це визнання було б проти церковних законів ³⁹⁾.

По цім другім неуспіху цесарева більше вже не хотіла робити нових інстанцій в Римі, але написала до обох заінтересованих єпископів, себто до Ягерського і Мукачівського, щоб жили в згоді і телеранції при старому правному відношенні та, щоб Естергазі признав права українського клиру, а Брадач його за сво-

³³⁾ HODINKA A., Tört., p. 601. Справді, вже 1749-го духовенство Мукачівської єпархії під веденням свого єпископа писало до Риму в справі ягерської гегемонії, але властива акція єп. Ольшавського почалася тільки рік пізніше, коли Віденський Апостольський Нунцій написав йому, щоб доказав свої обвинувачення проти Ягерського єпископа.

³⁴⁾ В Мараморощьськім комітаті вже в 1760-ім році розпочалися заворушення православизації і тривали майже 2 роки. Тут небезпека була більша ніж в Гайду-дорозі, бо й деякі непевні священники підтримували їх. Крім того Арадський православний єпископ висвятив декількох звичайних селян на іереїв, які потім хотіли виконувати священницькі функції. Гляди: ПЕТРОВ А., Старая вѣра и унія, С. Петербург 1905-6, Т. I, стор. 26-72, Т. II, стор. 59-81;

³⁵⁾ PEKAR, B., op. cit., p. 93.

³⁶⁾ Там же, стор. 94.

³⁷⁾ WELYKYJ A., Documenta Pontificum., Т. II, p. 196-7.

³⁸⁾ PEKAR B., op. cit., p. 97.

³⁹⁾ WELYKYJ A., Documenta Pontificum., Т. II, p. 198-200.

го наставника ⁴⁰). Єпископ Брадач, отримавши відпис Марії Тереси, у місяці вересні 1769-го року разом з катедральним каноніком Юрієм Сабадошем та трьома архидияконами, між якими був і Андрей Бачинський, поїхав до Ягру, щоб погодитися з єпископом Карлом Естергазієм і знайти якийсь спосіб “модус вівенді” між католиками двох обрядів. Ці відвідини одначе єп. Брадача і достойників Мукачівської єпархії не закінчилися очікуваним успіхом. Навпаки, єпископи, стоячи на своїх позиціях, ніяк не могли знайти спільної мови та вкінці розійшлися в більшій незгоді як були перед відвідинами⁴¹).

Єп. Брадач, приїхавши з Ягру додому, попав в такий песипізм, що вже думає абдикувати. І був би в короткому часі зрікся єпископства, коли б по різдвяних святах не появився в Мукачеві А. Бачинський, якому вдалося знову підбадьорити прибитого духом єпископа та намовити до нової акції ⁴²).

В лютому 1770-го року єп. Брадач в імені цілого карпато-українського клиру написав просьбу до Марії Тереси і дав Бачинському, щоб цей особисто заніс її до Відня ⁴³). Тепер показалися дійсні здібності молодого архидиякона. А. Бачинський у Відні спочатку застав дуже неприхильне ставлення імператорської курії до відновлення питання про визнання Мукачівської єпархії ⁴⁴). Головно мадярська канцелярія зробила все можливе, щоб не допустити Бачинського до жодних осягів. Та наш дорогський архидиякон не піддавався. Стукаючи до всіх дверей, вкінці отримав авдієнцію у імператорки Марії Тереси. Ця авдієнція відбулася 1-го квітня 1770-го року і на ній Бачинський подрібно і дуже ясно представив важке положення Мукачівської єпархії та невирозумілий деспотизм Ягерського єпископа ⁴⁵).

Слова Бачинського сильно вплинули на цесареву, яка, по закінченні авдієнції, негайно рішила вже невідклично перевести на всякий випадок канонічне поставлення Мукачівської єпархії. Щоб це діло можна було певно перевести, імператорка післала Бачинського до головного свого дорадника в церковних справах, до міністра Каєтана Плімігена, якого Бачинський скоро переконав про слушність домагань Мукачівської єпархії настільки, що Пліміген, хочачи йому допомогти, сам післав його до всіх церковних дорадників цесарського двору, як і до іллірського канцлера графа Франциска Галлера і до імператорських сповідни-

⁴⁰) PEKAR B., op. cit., p. 100-1.

⁴¹) ZSÁTKOVICS K., Az egri befylys., “Századok” a. 1884, p. 863-868.
ДУЛИШКОВИЧ І., Историческія черти., Т. III, стор. 199-211. Автор опублікував протокол розмови між єпископами Естергазієм і Брадачем та достойниками Мукачівської єпархії.

⁴²) ZSÁTKOVICS K., Az egri befylys., “Századok” a. 1884, p. 868.

⁴³) Там же; ДУЛИШКОВИЧ І., Историческія черти., Т. III, стор. 211.

⁴⁴) ДУЛИШКОВИЧ І., Историческія черти., Т. III, стор. 212.

⁴⁵) Там же; ZSÁTKOVICS K., Az egri befylys., “Századok” a. 1884, p. 869
PEKAR B., op. cit., p. 103; HODINKA A., Tört., p. 617.

ків о. Ігнатія Мюллера, ЧСВ., і о. Кампмюллера, єзуїта. Перед цими дорадниками Бачинський, як попередньо перед Марією Тересою і міністром Плімігеном, розкрив живий образ Мукачівської єпархії та доказав, що усамостійнення і визнання цієї єпархії ніяк не противиться церковним канонам Католицької Церкви, бо IV. Лятеранський Собор, буля Папи Пія IV. з дня 16-го лютого 1564 р., “Інструкція” Папи Клементя XIII, що забороняють на деяких місцях рівну юрисдикцію для латинських і східних єпископів, не відносяться до українців ні перед, ні поза Карпатами. Слова Бачинського зовсім переконали всіх дорадників і так на першій авдієнції всі одноголосно підтримали рішення імператорки в справі канонічного визнання чи новопоставлення Мукачівської єпархії ⁴⁶).

В половині квітня Бачинський вже ясно бачив, що справа Мукачівської єпархії у Відні є на добрій дорозі і з одушевленням вернувся додому. У Мукачеві його реляції спричинили велику радість. Цілий клир українського Закарпаття радів, почувши надійні слова молодого дорогського архиєпископа. Та заледве відпочав Бачинський по трудах віденської подорожі в приватному помешканні єпископа, а вже чекала на нього нова імпреза. Пару днів по його приїзді, появився в Мукачеві сам місар Австрії Йосиф II, який не тільки прийняв на авдієнцію єпископа Брадача, але і вислухав його архиєрейську Службу Божу в Мукачівській катедрі. При всіх цих імпрезах головним церемонієром був Андрей Бачинський, який на архиєрейській Службі Божій сам пояснював цісареві церемонії східної Літургії і при тім багато сказав також про стан Мукачівської єпархії ⁴⁷).

За всі ті заслуги Бачинського, єпископ Брадач хотів виявити йому свою вдячність, тому в короткому часі назначив його своїм синкелем. По цім назначенні Бачинський вже здебільша перебував у Мукачеві та став головним дорадником єпископа.

Єпископ в тих часах вже нетерпеливо чекав на канонічне поставлення Мукачівської єпархії і тим самим на визволення з ягєрського ярма. Воно, одначе, не прийшло так скоро, бо Ягєрський єпископ К. Естергазі, почувши про осягнення Бачинського у Відні, все зробив, щоб перешкодити правдивому визнанні української єпархії Закарпаття.

Карло Естергазі своїми інтригами дійсно здобув для себе де-

⁴⁶) ДУЛИШКОВИЧ І., Историческія черти., Т. III., стор. 212-213; Память А. Б., “Свѣтъ” 23. III. 1868; ZSÁTKOVICS K., Az egri befolyás., “Századok” a. 1884, p. 869.

Цитовані папські документи і четвертий розділ “Quoniam” Лятеранського Собору були найважливішими протиаргументами Ягєрських єпископів. Тому Бачинський в першій мірі мусів збити їх. HODINKA A., Tört., p. 617-621.

⁴⁷) BASILOVITS J., Brevis notitia., vol. I, pars III, p. 117; ДУЛИШКОВИЧ І., Историческія черти, т. III, стор. 213; Память А. Б., “Свѣтъ” 23. III. 1868; ZSÁTKOVICS K., Az egri befolyás., “Századok”, 1884, p. 874.

яких членів вищої віденської дипломатії, однак проти переконання цесаревої нічого не міг вдіяти ⁴⁸). Марія Тереса вже в тих часах через міністра Кауница, а потім сама особисто писала до Риму про якнайскорішу канонічну ерекцію Мукачівської єпархії ⁴⁹). Однак Папа Климент XIV, під впливом реляцій Ягерського єпископа, мав негативний погляд на цю справу і думав над тим, як викрутитися перед цесаревою. І це вагання стало рішеннячим моментом у канонічній ерекції української єпархії Закарпаття, бо Марія Тереса, бачачи нехоть Римського Архiereя так енергично виступила перед Віденським апостольським нунцієм, що він негайно написав до Риму про скоре полагодження справи, щоб цесарева не спромоглася на якісь церковні акції без римського одобрення ⁵⁰). Таким чином Папа погодився на канонічну ерекцію Мукачівської єпархії і це 17-го і 24-го листопада 1770-го року дав знати імператорці Австрії ⁵¹).

Врешті 19-го вересня 1771-го року Папа Климент XIV-ий булею “*Eximtia regalium*” канонічно визнав Мукачівську єпархію ⁵²) і 23-го того ж місяця Івана Брадача, досі титулярного “Россеського” єпископа, назначив дійсним Мукачівським єпископом ⁵³). Єп. Брадач, однак, недовго тішився новим титулом, бо 4-го липня 1772-го року помер ⁵⁴). По його смерті клир Мукачівської єпархії одногослоно вибрав Андрея Бачинського капітулярним вікарієм і дочасним управителем єпархії ⁵⁵).

Назначення на єпископа

17-го липня 1772-го року А. Бачинський повідомив імператорську канцелярію і Віденського апостольського нунція про смерть свого єпископа та про вибір його особи на капітулярного вікарія ¹). А ці віденські уряди по отриманні повідомлень Бачинського спішили повідомити Рим. Секретар імператорської канце-

⁴⁸) ZSATKOVICS K., *Az egri befolyás.*, “Századok” a. 1884., p. 875.

⁴⁹) Всі документи з переписки між римською Апостольською Столицею і віденською імператорською канцелярією знаходяться в одному томі разом з реляціями Ягерського єпископа та римських адвокатів Марії Тереси в “Секретнім Ватиканським Архіві”. Гляди: ASV, *Acta S. Congregationis Consistorialis*, a. 1771. Ці документи широко коментовані о. В. Пекарем в його праці. PEKAR V., *op. cit.*, pp. 103-105.

⁵⁰) ASV, *Nunziatura di Germania*, vol. 387, f. 101-107.

⁵¹) WELYKYJ A., *Documenta Pontificum.*, vol. II, pp. 211-214.

⁵²) WELYKYJ A., *Documenta Pontificum.*, vol. II, p. 214-8.

⁵³) Там же, p. 218-9.

⁵⁴) ДУЛИШКОВИЧ І., *Историческія черти.*, т. III, стор. 219; HODINKA A., *Tört.*, p. 625; Цій даті, означеній закарпатськими істориками, противиться лист нунція Вісконтія з 23-го липня 1772-го року, де говориться про дату смерті з 23-го червня: ASV, *Nunziatura di Germania*, vol. 393-4, fol. 157v. “. . .mi giunge la sicura notizia della morte di quel Prelato accaduta il dì 23 (29) di giugno”. Але це виясняється у Базилевича, який твердить, що це було по старому стилю. BASHILOVITS J., *Brevis notitia*, v. 1, pars III, p. 118.

⁵⁵) APF, *Udienze di Nostro Signore*, vol. 12, f. 264. “Andreas Bacsinski, post decessum Joannis Bradacz Episcopi Munkacsensis, electus a Capitulo dictae Cathedralis in Vicarium Capitularem. . .”

¹) ASV, *Archivio della Nunziatura di Vienna*, vol. 188 A., f. 153; vol. 79, f. 261.

лярії барон Пюхлер вже 23-го липня післав урядового листа до Апостольської Столиці, в яким пише про смерть єпископа Брадача і запевнює Св. Столицю, що імператорка на місце померлого єпископа хоче назначити особу, яка не тільки з переконання стоїть за з'єднанням, але і вільна від найменшого підозріння якоїсь ересі ²⁾). Так само і нунцій того самого дня писав до римського державного секретаріату про смерть Мукачівського єпископа та згадував, що просив імператорку, щоб уважала з пропозиціями на нового єпископа і дала першенство тим, що студіювали в римській Урбанській Колегії для поширення віри і є “певними” у вірі ³⁾). Не зважаючи на це нунцій 31-го липня відписав А. Бачинському, і в імені Апостольської Столиці потвердив його у вікаріяті та в адміністрації Мукачівської єпархії ⁴⁾).

Між тим імператорська канцелярія, чи радше сама цісарева, шукала за єпископським кандидатом і не знайшовши між священниками Мукачівської єпархії жодного, який студіював би був в згаданій Урбанській Колегії, рішила іменувати на єпископа найревнішого і найінтелігентнішого священника цієї єпархії. А хто ж міг бути цей найревніший і найінтелігентніший священник, як не наш А. Бачинський, який добре був знаний навіть в найвищих кругах давньої Австро-Угорщини і проти котрого навіть вороги Мукачівської єпархії не могли мати поважних закидів ⁵⁾).

Таким чином імператорка вже 5-го серпня назначила Андрея Бачинського правом “*Turis Patronatus*” королеви Мадярщини новим Мукачівським єпископом ⁶⁾).

Бачинський отримавши декрет Марії Тереси та проголосивши його перед клиром єпархії, 7-го вересня вибрався до Відня, куди приїхав вже 18-го того самого місяця ⁷⁾). Тут 25-го представився апостольському нунцієві, зложив як потрібно було “ісповідь віри” і предложивши всі свої документи, офіційно просив апостольського потвердження ⁸⁾). Наступного дня він мав авдієнцію

2) Там же, f. 151. “*Alla Maestà Sua appartiene il nominare per la Sede Vescovile di Munkacs un Soggetto del carattere sopra descritto, un Soggetto non solamente attaccato al puro sistema della Santa Unione, ma asente ancora da qualunque minima suspicione d'errore*”.

3) ASV, Nunziatura di Germania, vol. 387, f. 288,—II copia vol. 393-4, f. 157. “*Credo mio preciso dovere il non diffirire a far avvertita la Sovrana per qualche secreto Canale, onde la Maestà Sua si guardi bene da ogni sorpresa rapporto alla proposizione del successore a quel Vescovado, e preferisca per questo effetto chi avra sortita l'educazione consentanea alla purità della vera Chiesa Greca, coll'imbeversi della sana, e sicura dottrina in cotesto Collegio Urbano. . .*”

4) ASV, Arch. Nunziatura di Vienna, vol. 188 A, f. 153. “*Quod superest ad Reverendissimam Dominationem Tuam spectat, Sede ista vacante Sanctae Unionis negotia strenue ac fideliter administrare, qua fiducia plenus singulari observantia maneo*”.

5) ASV, Arch. Nunziatura di Vienna, vol. 189, f. 106-7.

6) BASILOVITS J., *Brevis notitia.*, vol. II, pars IV, p. 216-218.

ASV, Arch. Nunziatura di Vienna, *Processi Canonici*, fasc. 515.

7) Память А. Б., “Свѣтъ” 23. III. 1868; ASV, Nunziatura di Germania, vol. 386, f. 33.

8) ASV, Arch. Nunziatura di Vienna, *Processi Canonici*, fasc. 515. “*. . . anno a*

в імператорки, якій зложив подяку за довір'я і назначення ⁹⁾.

Тиждень по приїзді Бачинського до Відня, себто 2-го жовтня 1772 р., нунціятура розпочала канонічний процес новоіменованого єпископа, щоб він міг одержати апостольське потвердження ¹⁰⁾. Першого дня цього ж процесу нунцій Антін Е. Вісконті запросив до свідчення Григорія Майора, румунського василіянина і пізнішого Фогарашського єпископа та випитував його про кваліфікацію номіната. Отець Г. Майор, який знав Бачинського з часів свого перебування в Мукачівськiм монастирі, говорив про нього в самих суперлятивах і проголосив, що на його думку А. Бачинський є одним з найгідніших кандидатів на Мукачівське єпископство ¹¹⁾. По його свідченні нунцій прийняв зізнання священика Івана Шімоги, віцеканцлера Мукачівської єпископської канцелярії. Шімога, який знав номіната від одинадцяти років, висловлювався про його особу дуже гарно, а в похвалях перевищав ще і о. Григорія Майора. Вкінці сказав, що А. Бачинський є дійсно гідний і здібний на Мукачівського єпископа, далі, бажанням цілого клиру та всіх вірних є мати власне його за свого пастиря, бо він з однієї сторони певний в науці й вірі, а з другої сторони найліпше знає духа свого народу ¹²⁾. Потім Шімога ще мусів зложити друге зізнання про стан цілої Мукачівської єпархії ¹³⁾. В наступний день нунцій ще прийняв свідчення богослова Михайла Брадача про Мукачівську єпархію ¹⁴⁾ і з тим закінчилося вислухування свідків та головна частина процесу.

До актів цього процесу з наказу нунція ще приложено ось такі документи: метрику номіната, посвідчення про його священицьке рукоположення, посвідчення про його іменування на (пароха) архидиякона і капітулярного вікарія, номінацію на Мукачівське єпископство і його "ісповідь віри" зложену 25-го вересня в віденській нунціятурі ¹⁵⁾.

Вкінці Антін Вісконті для заключення процесу вписав і свою

nativitate Domini Millesimo septingentesimo septuagesimo secundo, die vigesima quinta, mensis septembris, . . . personaliter constitutus coram Ill. mo et Rev. mo domino Nuncio Apostolico Rev. mus dominus Andreas Bacsinski, ad Cathedralem Ecclesiam Munkaciensem nominatus, in mei praesentia, flexis genibus ac tactis S. Evangelii, quae prae manibus habebat, retrospectam fidei professionem de verbo ad verbum, prout jacet cum juramento in manibus ejusdem Ill.mi et Rev.mi Domini Nuncii Apostolici emisit"

⁹⁾ Память А. Б., "Свѣтъ" 23. III. 1868.

¹⁰⁾ ASV, Arch. Nunziatura di Vienna, Processi Canonici, fasc. 515.

¹¹⁾ Там же, "Omnibus de causis usque ad me addentis ipsum idoneum existimo ad bene regendam Ecclesiam Munkaciensem; dignum propterea qui ad eam promoveatur, ejusque promotionem dictae Ecclesiae utilem et proficuum fore".

¹²⁾ Там же, "Eum omnino dignum ac idoneum esse ad regendam Ecclesiam Munkaciensem existimo et scio communem cleri populique Dioecesis Munkaciensis vocem fuisse quo eundem suspirare habere episcopum et pastorem, tum quia pollet expressa doctrina, tum quia tam cleri quam populi genium optime noscit, quia quidem meis ipse oribus audivi".

¹³⁾ Там же.

¹⁴⁾ Там же.

¹⁵⁾ Там же.

опінію про номінованого Мукачівського єпископа. Він, як виглядає, прихильно ставився до цього назначення і на основі всіх свідчень проголосив, що Андрей Бачинський є гідним кандидатом на Мукачівське єпископство, і на цей уряд може бути одобрений ¹⁶⁾. Потім, 4-го жовтня, нунцій вислав всі акти процесу до Риму, щоб номінат чим скоріше міг отримати апостольське потвердження ¹⁷⁾.

Але в Римі цією висилкою нунція не були задоволені, бо апробаційна була, як побачимо, щойно в березні по довгих тяганинах була вислана новому Мукачівському єпископові. За той час А. Бачинський переживав прикрі місяці в Відні. Без потвердження нічого не міг починати. В першій мірі без апробати Апостольської Столиці не міг прийняти єпископських свячень, а без них ніяк не міг вернутися до своєї єпархії, щоб не викликати поміж духовенством якогось невдоволення чи недовір'я супроти Риму. Таким способом примушений був залишитися у Відні. Та це не була легка справа. У Відні життя було дуже дороге, а Мукачівська єпархія, яка щойно перед роком стала на власні ноги, не могла достачати грошей на такі коштовні вакації нового єпископа. В цій прикрій ситуації вкінці він звернувся за допомогою до імператрки, і Марія Тереса, вислухавши його просьбу, допомогла йому грошево настільки, щоб міг покрити кошти свого прожитку ¹⁸⁾. Так минув 1772-ий рік. Та жодної апробати з Риму не було. Вкінці і терпець А. Бачинського урвався і в половині січня 1773-го року він усно і писемно просив нунція, щоб поургував його справу в Апостольській Столиці ¹⁹⁾.

Нунцій Антін Евген Вісконті 28-го січня написав гарного листа до Риму, в яким просив Апостольську Столицю, щоб звернула увагу на прилучену просьбу цього "дуже доброго" номінованого Мукачівського єпископа Андрея Бачинського, який дуже просить чим скорішої апробати його єпископського назначення для оборони св. унії в своїй єпархії від нападів нез'єднаних ²⁰⁾.

В Римі, отримавши листа Віденського нунція і просьбу Бачин-

¹⁶⁾ Там же. "...ex depositionibus dictorum testium ad eandem inquisitionem assumptorum integram veritatis probationem haberi posse asserimus eundemque dominum Andream Bacsinski valde dignum esse, qui ad Episcopatum Munkaciensem promovetur".

¹⁷⁾ Там же.

¹⁸⁾ ASV, Nunziatura di Germania, vol. 386, f. 30 v-31.

¹⁹⁾ Там же, vol. 386, f. 30-31. "...coram Excelentia Vestra super eo humillime insto, quatenus efficacissime Sua mediatione Bullarum accelerationem a Sua Sanctitate mihi gratiose exoperari dignaretur..."

²⁰⁾ ASV, Nunziatura di Germania, vol. 393-4, f. 225. "Premuroso eziandio, e ben meritevole di tutta l'attenzione è l'annessa supplica dell'ottimo Ecclesiastico Bacsinski Graeco-Unito nominato alla Chiesa Vescovile di Munkacs, il quale per essential bisogno della numerosa greggia destinata alla sua custodia, pateticamente insiste per la più sollecita spedizione delle sue Bolle..... ond'egli esercitandovi col debito zelo i doveri di Vescovo Cattolico, efficacemente difender potesse la Santa Unione pericolante in quelle parti sì per la vicinanza de' Russi, che per l'intrapendente malizia dei Scismatici ivi abitanti ed instigati da Calvinismo".

ського, в скорому часі засіли до приготування “конфірмації”, над якою Консисторія засідала 8-го березня ²¹⁾ і по засіданні ще того самого дня виставлено для Андрея Бачинського апробаційну булью Папи Климента XIV-го ²²⁾.

Віденський синод і свячення А. Бачинського

Побут А. Бачинського в Відні все таки не пішов намарно. В часі його віденського перебування вирішено одне з найтрудніших питань, що вже впродовж 3-ох років порушувало добру славу Мукачівської єпархії. Цим питанням було друкування літургічних книг для Української Церкви в давній Мадярщині.

За твердженням деяких авторів ¹⁾ в XVII-ім сторіччі на Закарпатті в Грушівському монастирі існувала слов'янська друкарня, де нез'єднані монахи видрукували кілька літургічних книг. Але вона не могла багато доконати, бо під час повстання Текелія, правдоподібно в 1678-ім році, Грушівський монастир зовсім зруйновано ²⁾ і під його руїнами скінчилася і одинока (коли вона дійсно існувала) слов'янська друкарня Карпатської України. Від того часу в Мукачівській єпархії ніколи не друкували власних літургічних книг, а вживали привезених книг з Галичини, які не робили жодних труднощів, бо були видрукувані з'єднаними українцями Львова чи Почаєва. Та в другій половині XVIII-го сторіччя справа з довоженням літургічних книг значно погіршилася тим, що починали тайно довожувати і багато російських нез'єднаних видань. Власне на початку 1770-го року погранична сторожа в Мараморощі зреквірувала тисячами таких книжок ³⁾.

Марія Тереса в довожуванні тих книг добачувала небезпеку російського впливу на Закарпатті і 14-го лютого 1770-го року рішила поставити слов'янську друкарню у Відні й так забезпечити літургічними виданнями карпатських українців ⁴⁾.

Ця нова друкарня під протекторатом єпископа Івана Брадача вже кінцем 1770-го року видала слов'янський “Буквар”, а в наступнім році видрукувала великий “Збірник” для слов'янських обрядів давньої Мадярщини. Та ці видання спричинили великі напади на єпископа Брадача і на цілу Мукачівську єпархію. В першій мірі Ягерський єпископ Карло Естергазі та його рідний брат шеф малярської канцелярії обвинувачували єп. Брадача в ересі, бо мовляв в букварі в “Символі св. Атанасія” вилишено

²¹⁾ ASV, Acta Congregationis Consistorialis, Acta Camerarii, vol. 37, f. 221 b—222 a.

²²⁾ WELYKYJ A., Documenta Pontificum., vol. II, p. 228.; BASILOVITS J., Brevis notitia., vol. II, pars IV, p. 219-222.

¹⁾ ПЕРФЕЦКІЙ Е., Печатная церковно-славянская книга Угорской Руси въ XVII и XVIII вѣкахъ, у “Извѣстия р. я. І. А. Н.” 1916 p. 277-94.

²⁾ Там же, стор. 281-2.

³⁾ HODINKA A., Tört., p. 808.

⁴⁾ ASV, Nunziatura di Germania, vol. 387, f. 168; HODINKA A., Tört., p. 814.

“Філокве”, себто “ї Сина”, з надрукованого тексту ⁵⁾). Потім, по виданні великого Зборника хорватський Свідницький єпископ східнього обряду Василь Божичкович обвинувачував Мукачівського єпископа в схизматським впливі ⁶⁾).

Цісарева, бачачи ті обвинувачення, на початку 1773-го року запросила на синод всіх католицьких єпископів східнього обряду, що були на території давньої Мадярщини, щоб новоіменований Мукачівський єпископ Андрей Бачинський міг визнати свою правдивість, оборонитися перед різними обвинуваченнями та, щоб заплановані літургичні видання одобрив цілий східній єпископат давньої Мадярщини.

Декрети на право відбуття такого синоду мали виготовити відповідні державні канцелярії. І так вже 24-го лютого 1773-го року малярська канцелярія видала декрет для єпископів Свідницького і “номінованого” Мукачівського, де говориться, що імператорська милість, даруючи типографію для східніх епархій, бачила розходження в поглядах між поодинокими єпископами щодо друкування літургичних книг, тому щоб усунути всякі релігійні непорозуміння наказує, щоб згадані ієрархи разом із Фогарашським зійшлися і розв’язали всі літургично-теологічні труднощі ⁷⁾).

Сам єпископський синод відкрито в хорватській Колегії у Відні три дні по виданні згаданого декрету, себто, 17-го лютого 1773-го року ⁸⁾). Та на першій сесії не дійшло до жодних постанов, бо Фогарашський румунський єпископ Григорій Майор заявив, що він не одержав ніякого декрету від семигородської канцелярії і без такого декрету він не може офіційно брати участі в чинностях синоду. В такому разі інші два єпископи, то є Василь Божичкович і Андрей Бачинський, відложили собор на мі-

⁵⁾ ASV, Nunziatura di Germania, vol. 387, f. 168, 196-7, 231-2, 414-5,—vol. 393-4, f. 452, 459-463, 465, 474-5.; PEKAR B., op. cit., p. 111-113.

⁶⁾ ASV, Udienze di N. Signore, a. 1772, vol. 12, f. 439.; APF, Scritt. rif. nei Congressi Greci di C.S.D.T.U., vol. 2, f. 405-413.; HODINKA A., Tört., p. 814.

⁷⁾ APF, Miscelanea Valachorum, vol. 1, f. 69. “...altelatam Suam Sacratissimam Majestatem ex immensa sua providentia pro commoditate et ad usum illorum etiam fidelium subditorum suorum, qui veteram Orientalis Ecclesiae Graecum Riturum sequuntur, hic Viennae Austriae typographiam erigi fecisse, omnigenis litteris et characteribus praedicto Ritui coherentibus debite instructam, quia tamen eadem sua Majestas Sacratissima non sine iusto animi motu observasset, quod Graeci Ritus Uniti relate ad nonnullos usui suo et suorum deservituros libros in diversas hactenus abiisset et neque ad praesens, constare posset, circa imprimendos libros eorundem concors et uniformis opinio.—Idcirco ad tollendas omnes, quae inter hos hactenus intercesserunt, ac dehinc intercedere possent, in ipso Religionis puncto controversias, simultates et inconveniencias praelibatis dominis Graeci Ritus Uniti Episcopis clementer praecipii iussisse, ut a die praeeptionis praesentis decreti intra triduum ad certum opportunum locum una cum denominatio... concurrant, ac unice optatum S. Unionis incrementum ob oculos ponendo in charitate et tranquillitate communi sensu... concorditer deliberent...”

⁸⁾ Там же, f. 45.

сяць березень, заки Фогарашський єпископ отримає свій декрет⁹⁾).

Семигородська канцелярія врешті 5-го березня передала єпископові Майорові офіційне запрошення на синод і так вже в черговий день, тобто, 6-го березня, відбулася друга сесія при участі вже Фогарашського єпископа¹⁰⁾. На цій сесії уложено в першій мірі програму та визначено поодинокі питання про які єпископи мали рішати. Згідно з декретами канцелярій на порядку нарад мали бути такі питання: 1) Які літургічні книги мали друкуватись у віденській друкарні? З яким змістом? 2) Хто має бути цензором тих книг і яким особам треба доручити цю функцію? 3) Як можна провести редукцію свят і в який спосіб маєтись виготовити спільний календар для вірних? 4) Як потрібно рішати дисциплінарні питання для вірних східнього обряду в Мадярщині?¹¹⁾

Потім єпископи одноголосно постановили поширити єпископський синод на “міжепархіяльний” так, щоб і визначні теологи трьох епархій могли брати в ньому активну участь. Таким способом були покликані на синод зо Свідницької епархії: Йосафат Басташіч, з Мукачівської: каноніки Андрей Жеткей і Григорій Боровський та ігумени Мукачівського й Повчанського монастирів Сильвестер Ковейчак і Мартирій Кашпар, з Фогарашської: каноніки Сильвестер Галіяні, Ігнатій Дарабант і Самуїл Клайн, як також і професор філософії Августин Кереші¹²⁾. Вкінці протоколювання синоду доручено цісарському урядникові Йосифові Керестурі, щоб він сам міг якнайвірніше реферувати імператорці про відбуті засідання й рішення¹³⁾.

На третій сесії, дня 12-го березня, в присутності всіх вищезгаданих осіб єпископи рішили, що в новій віденській друкарні маєтись друкувати:

- 1) Для молоді—Буквар, малий катехизм, малий молитвослов і псалтир.
- 2) Для старших—великий молитвослов.
- 3) Для клиру—часослов, требник, служебник-літургікон, ірмологіон, евангеліє, апостол, октоїх, тrefологіон, тріодіон, мінея, архиеретикон і діяконикон¹⁴⁾.

В четвертій і п'ятій сесіях, 18-го і 20-го березня, при обговоренні змісту цих книг, виринула жвава дискусія про буквар. Василь Божичкович домагався, щоб при перевиданні цієї книжки було додано в Символі св. Атанасія “Філіокве”, тобто “і Сина”. Та

9) Там же, ф. 45-45 в.

10) Там же, ф. 45 в, 69.

11) Там же, ф. 45 в-46.

12) Там же, ф. 46.

13) Там же, ф. 46-46 в.

14) Там же, ф. 47-47 в.

А. Бачинський спротивився, мовляв, у Мукачівській єпархії всюди вживається в Константинопільським Символі “Філіокве”, але ніхто не приказав вкладати його і до Символу св. Атанасія. Вкінці, для миру, і А. Бачинський погодився на додання “і Сина” в Символ св. Атанасія ¹⁵⁾.

22-го березня замість дальшого обговорення змісту й форми намічених літургичних книг синод хотів рішити перш за все питання літургичного цензора.

Як відомо, колись загальним цензором всіх літургичних видань східнього обряду в Мадярщині був Григорій Майор, та як назначено його на Фогарашського єпископа, зовсім занедбав свою функцію. Треба було вибирати нового цензора і згідно з декретами мадярської та семигородської канцелярій, треба було точно означити його обов'язки. Синод одначе по довгих розважаннях лишив нерозв'язане це питання, бо єпископи не могли погодитися ні на особу, ні на функції цензора. Вкінці синод став на тім, щоб кожний єпископ зо своєї єпархії подав відповідного кандидата до цісарської канцелярії і там вже нехай сама цісарська влада назначить з тих кандидатів двох цензорів для Східньої Церкви в Мадярщині і нехай точно визначить їхню функцію та їхні права ¹⁶⁾.

23-го березня на сьомій сесії в зв'язку з цензуруванням книг виринула квестія про національних святих Української Церкви. Деякі репрезентанти румунської єпархії і сам єпископ Божичкович сумнівався, чи Католицька Церква може визнати їх за святих і чи в дійсності визнає їх. Та Мукачівський єпископ запевнив їх, що немає жодного сумніву про їхню святість, бо Католицька Церква в Україні, вже по прийнятті унії, через довгі століття споминає їх в богослуженнях й друкує їхні свята в своїх літургичних книгах ¹⁷⁾. Далі, А. Бачинський покликався на деякі римські видання, між іншими на видання знаних авторів, як Ассемані ¹⁸⁾ і Кульчинський ¹⁹⁾, що всіх українських святих визнали за правдивих. Не дивлячись на те Мукачівський номінат заявив, що він готов зробити ще раз ревізію українських святих, коли це буде воля Римської Апостольської Столиці. По цій заяві Андрея Бачинського інші два єпископи заспокоїлися, та все таки вимагали, щоб Мукачівський єпископ ще раз подав своїх національних святих, вже видрукуваних 1771-го року у великім “Зборнику” в Відні, до одобрення цісарській канцелярії ²⁰⁾.

У зв'язку з цими українськими святими виринуло нове питан-

¹⁵⁾ Там же, f. 49 v-50.

¹⁶⁾ Там же, f. 50 v-51 v.

¹⁷⁾ Там же, f. 51 v.

¹⁸⁾ ASSEMANI I., *Kalendaria Ecclesiae Universae, Romae 1750, v. I-IV.*

¹⁹⁾ KULCZYNSKY I., *Specimen Ecclesiae Ruthenicae, Romae 1733.*

²⁰⁾ APF, *Miscelanea Valachorum, vol. I, f. 52-53.*

ня: чи до остаточного одобрення Апостольської Столиці й царської канцелярії не треба б здержати друкування деяких літургічних книг. Тут А. Бачинський знову заявив, що він дуже потребує цих книг, тому не може допустити до здержання друку, але натомість ще раз обіцяє, що піддається волі Апостольської Столиці. Коли Апостольська Столиця не прийме культу якогось українського святого, то й він заборонить в своїй єпархії ²¹). Вкінці синод погодився з пропозиціями Мукачівського єпископа і на цім закінчилася дебата про цих святих.

Восьма і дев'ята сесії відбулися 26-го і 27-го березня. На цих сесіях рішилася доля вищезгаданого великого “Зборника”. Він, як ми вже говорили, був видрукований 1771-го року в віденській друкарні для українців у Мадярщині. Одначе публічно не вживали його, бо на деякі обвинувачення Свідницького єпископа про сумнівну праворічність цієї книги, царська канцелярія заборонила вживати його ²²).

Через дискусії про святих усунено головне обвинувачення Свідницького єпископа, так що до дальшого упорядкування лишилися тільки менші квестії. З яких найважливішими були: 1) поминання в богослуженнях Папи Римського і 2) молитва про “русські монастирі”.

Щодо поминання Святішого Вітця постановлено, що його поминається на першій місці, а щойно потім імператора. Крім того його треба поминати не тільки як “Вселенського Архиерея”, але і як “Папу Римського”, щоб нарід, що живе близько православних країн, не мішав його з Константинопільським нез'єднаним патріархом ²³). Та заледве синод закінчив квестію про поминання Папи Римського, вже єпископ Божичкович напав на Андрея Бачинського, що в згаданому “Зборнику” є молитва про “русські”, тобто схизматські монастирі Московії. А. Бачинський, одначе, вміло вияснив це питання своїм співбратам. Він проголосив, що не треба мішати “русинів” (сьогоднішніх українців) з народом, що живе в Московії, бо в його мові “русські” чи “русини” означає те саме, що в латинській мові “Rutheni”; а люди з Московії не називаються “русскими”, але “москалями” ²⁴).

²¹) Там же, f. 53 v-54. “Ceterum autem iterum, atque iterum (Bačynskyj) declaravit, si Sancta Romana Ecclesia Sanctos illos reiecerit, se quoque illos cum tota dioecesi reiecturum; neque ullam inquam amplius eorum memoriam habiturum. Si autem S. Romana Ecclesia illos Sanctos esse agnoverit, nullam amplius esse causam, cur in libris imprimendis eorum nomina inseri minus deberent”.

²²) Там же, f. 54. “Quaestione circa Sanctorum Ruthenorum Sanctitatem iam in priori sessione pertractata; Episcopi ad Libellum Zbornik anno 1771 Viennae Austriae impressum deinde vero ob nonnullas per Episcopum Szvidnicensem obmotas difficultates iussu Augustae Aulae Caesareo-Regiae evulgari prohibitum delapsi sunt”.

²³) Там же, f. 56-57.

²⁴) Там же, f. 57. “In reliquo autem ly Russicae non ad Moscovitas, sed ad Ruthenos rifer, ei, omni, qui linguam Ruthenicam callet, notissimum esse; Moscovitae enim Ruthenice non Rosci sed Moskaly nominantur”. Єпископ Божичкович

29-го і 30-го березня відбулися 10-та і 11-та сесії, на яких рішилася одна з найважливіших справ цього синоду. Це було точне означення свят “*de praescripto*” для всіх трьох епархій. Та не легко було дійти до згоди. Всі єпископи старалися боронити старі традиції своїх епархій. Вкінці по довгих дебатах ось такі свята “*de praescripto*” були визнані для всіх епархій: Різдво Пречистої Діви Марії, Воздвиження Чесного Хреста, Свято св. Михаїла, св. Николая, Різдво Г. Н. Ісуса Христа, Собор Пресвятої Богородиці і св. Йосифа, Обрізання Г. Н. Ісуса Христа, Богоявлення Господнє, Стрітєння, Благовіщення, Понеділок Світлої Седмиці, Вознесення, Понеділок Св. П’ятидесятниці, Свято св. Апостолів Петра і Павла, Преображення, Успення Божої Матері. А інші свята, що були колись у поодиноких епархіях звичаєвим правом визнані за свята “*de praescripto*”, як напр. Введення в храм Пречистої Діви Марії в Мукачівській епархії, були зредуковані до нижчих свят, які не обов’язували до вислухання Служби Божої²⁵⁾.

В 12-ій і 13-ій сесіях, себто 3-го і 4-го квітня, синод рішав дисциплінарні квестії. Тут були точно означені належитості за треби і то однаково для всіх трьох заінтересованих епархій²⁶⁾.

В між часі, однак, Марія Тереса бачачи нерішучість синоду в справі літургійного цензора, 3-го квітня видала новий декрет, в яким напомунала єпископів, щоб зайвими дискусіями не перетягали синоду, а головню, щоб у справі літургійного цензора подали спільні директиви і піддали їх до цісарської апробати²⁷⁾. На основі цього декрету 8-го квітня єпископи взяли знову на денний порядок справу літургійного цензора, і, по короткій дебаті, у вісьмох точках з’ясували його обов’язки: 1) Цензор має подбати, щоб з віденської друкарні вийшли в першій мірі найнеобхідніші літургійні видання. Тому має мати перед очима користь епархії і в тих справах повинен радитися з даним єпископом. 2) Цензор мусить ці книги добре переглянути, щоб нічого не знаходилося в них проти католицької віри й моралі і, щоб були вірними грецькому обрядові та рубрикам Східньої Церкви. 3) Доручається цензорів пильно стежити за всіма церковними виданнями, щоб в їх змісті не крилося нічого шкідливого найвищій владі держави й суспільному добру. 4) Взірцями літургійних

також згадує у своїх реляціях про цю оборону Бачинського: *APF, Scritt. rif. nei Congressi Greci di C.S.D.T.U., vol. 2, f. 410. “Moscovitae non Rutheni, sed Moskalij, id est, Moscovitae, ita Monasteria illorum non Russica, sed Moskevsky, id est Moskovitica appellari solent”.*

²⁵⁾ *APF, Miscelanea Valachorum, vol. I, f. 57 v-59.*

²⁶⁾ Там же, f. 59-62.

²⁷⁾ Там же, f. 62-62 v. “*Lectum est benignum Suae Majestatis Sacratissimae sub dato 3-tia aprilis emanatum decretum, quo mediante episcopi monentur, ut negotiis sibi commissis maiori cum solertia manus admoveant, propositosque sibi articulos sine longiori dilatione discutiant, praeterea autem Dominis Episcopis committitur, ut instructionem pro librorum censore ac revisore deservituram communi sensu elaborent et Clementissimae approbationi substernant”.*

книг нехай служать слов'янські видання Києва як також і румунські видання Семигороду. 5) Цензор нехай догляне форму тих видань і стережеться “московського впливу”. 6) Коли цензор по своїй совісті не зможе розв'язати деяких труднощів, нехай звертається до єпископів і рішає ті труднощі за їхньою думкою. 7) Щоб уникнути замішання між католицькими й некатолицькими виданнями, цензор нехай випише на всіх книгах, що “дано до вжитку для католиків грецького обряду”. 8) Цензор має бути зразковою людиною щодо християнської моралі й побожності, мусить мати відповідне наукове підготування й повинен прикладно заховувати всі правила Східньої Церкви²⁸⁾.

В 16-ій, 17-ій і 18-ій сесіях, то є від 13-го до 15-го квітня, синод врешті визначив головніші напрямні в друкуванні церковних книг. В такому разі: 1) Малий катехизм мав бути друкований не в літургічній, а в народній мові кожної єпархії. Змістом одначе мусіли бути однакові. Для зразку служив італійський катехизм кардинала Белярміна. 2) На малий часослов був одобрений київський тип з деякими догматичними поправками. 3) У псалтирі псалми мали бути друковані з розкиненими стихами. Далі, в Символі св. Атанасія треба було додати “і Сина”, а при кінці книги пасхальний ключ. 4) Текст великого часослова, за рішенням синоду, мав бути виготовлений на зразок київського видання, але з почаївським уставом. 5) Для Требника, так само як для малого часослова, був поставлений за зразок київський тип з деякими малими змінами. 6) Службник-літургікон мав взоруватися на українських і грецьких виданнях. Тут синод ще рішив, що в нових службниках можна друкувати імена тільки тих святих, які знаходяться в українських виданнях Львова і Почаєва. Далі постановлено, що на Службі Божій поминання Вселенського Архiereя Папи Римського має відбуватися 3-рази: на проскомидії, в сугубій ектенії і на великому вході. Вкінці синод погодився на пропозицію, щоб у новім службнику видрукували євангелія і апостольські чтенія всіх свят “de graeserto”, щоб подорожуючі священники не мусіли носити з собою багато книг до Служби Божої. 7) Інші церковні видання можна друкувати без жодних застережень синоду²⁹⁾.

В останній сесії, 24-го квітня, у присутності всіх учасників синоду єпископи висловили свою подяку цісаревій Австрії Марії Тересі, що уможливила їм відбути цей синод та просили про її опіку і на далі, головно проти схизми і латинщення. Крім того просили ще, щоб не називати їх більше “уніятами”, але скоріше “греко-католиками”, бо слово “уніят” не тішиться великою по-

²⁸⁾ Там же, ф. 62 v-63 v.

²⁹⁾ Там же, ф. 63 v-66.

пулярністю на Сході ³⁰). Як бачимо, на цім синоді повстав перший раз термін “греко-католик”, який потім залишився аж до останніх часів у Західній Україні і в Семигороді. Тим зверненням єпископів до цісарської влади закінчився синод трьох східних єпархій давньої Мадярщини.

Слід нам ще згадати, що рішення синоду про редукцію свят “*de praesepeto*” потребувало папського одобрення, бо про такі важливі справи жодний синод не може рішати без знання Апостольської Столиці. І це одобрення прийшло вже з рук новобраного Папи Пія VI-го 8-го квітня 1775-го року ³¹).

Хоча синод, як ми вже вище згадували, закінчився 24-го квітня, то єпископи ще так скоро не від’їхали додому. Божичкович, що мав бути святителем нового Мукачівського єпископа, і сам Бачинський мусіли лишитися в Відні до 12-го травня, бо тоді мали відбутися єпископські свячення. За цих пару тижнів вільного часу єпископи відвідували центральні уряди й нараджувалися в церковно-політичних справах їхніх єпархій.

Між тим вже від якогось часу в віденській цісарській канцелярії думали над заснуванням семінарії для східних єпархій Мадярщини, щоб поширити з’єднання і успішно боротися з заграничними православними впливами ³²). Бачинський і Божичкович, довідавшись про ті думки уряду, спішилися допомогти до реалізації цієї семінарії. Щобільше, самі просили імператорку, щоб чим скоріше забезпечила своєю владою виховання східнього клиру в імперії. Так вийшов перший почин до створення Колегії св. Варвари в Відні ³³).

Полагодивши всі свої справи у віденській столиці Бачинський і Божичкович хотіли вже їхати до своїх єпархій. Та не знати з яких причин конфірмаційний декрет Апостольської Столиці, потрібний до єпископських свячень Бачинського, ще не дійшов до Відня. Минув вже термін свячень визначений австрійськими урядовими колами, але декрету ще далі не було. 14-го травня Божичкович вже написав до Конгрегації поширення віри, що йому дуже неприємно сидіти в Відні, але мусить ще чекати на булю Мукачівського єпископа, бо так приказала цісарева ³⁴). Врешті коло 20-го травня прийшов папський декрет і пару днів потім відбулися єпископські свячення Андрея Бачинського ³⁵).

Ці свячення відбулися з великою урочистістю в імператорській каплиці в присутності цілої імператорської родини. Свячення

³⁰) Там же, f. 66-68 v.

³¹) WELUKYJ A., *Documenta Pontificum.*, vol. II, p. 241-2.

³²) АНДРУХОВИЧ А., Віденське Варвареум, стор. 58.

³³) Там же, стор. 153.

³⁴) APF, *Scritt. rif. nei Congressi Greci di C.D.S.T.U.*, vol. 2, f. 453 v.

³⁵) Не знаємо точно котрого дня був свячений єпископ Бачинський, бо Базилевич говорить що в місяці травні і не подає точного дня. Та за нашим численням ці свячення мусіли відбутися між 20-им і 25-им травнем.

уділив Свідницький єпископ Василь Божичкович з асистенцією Мелетія Ковача—Варадинського, апостольського вікарія. Мітру, сакос, єпископський перстень і хрест для нововисвяченого єпископа подарувала сама імператорка Марія Тереса ³⁶).

Цісарева, крім того, по висвяченні прийняла єпископа Бачинського на приватну авдієнцію і випитувала його, чого йому потрібно до адміністрації вірних українського Закарпаття. На ці питання нововисвячений єпископ розкрив живу картину труднощів, які чекають його в Мукачівській єпархії. Головно підкреслив трудний матеріальний стан Мукачівського єпископа і просив цісареву, щоб допомогла йому виконати накази папського декрету, себто поставити єпархіяльну капітулу і семінарію.

Марія Тереса вислухавши цю реляцію про важкий стан Української Церкви на Закарпатті приобіцяла свою допомогу і Бачинський з великими надіями вернувся кінцем травня до Мукачева.

³⁶) BASILOVITS J., *Brevis notitia*, t. I, p. III, q. 120, t. II, pr. IV, p. 222.

Осягнення катедрі, резиденції, капітули і семінарії

Єп. А. Бачинський, приїхавши до Мукачева, зразу взявся до категоричної реорганізації своєї єпархії. Найперше він проголосив усі зарядження Віденського Синоду, і гостро зобов'язав священників до заховання нових приписів. Потім, щоб добре познайомитися з усіми проблемами своїх вірних, розпочав широкі візитації цілої єпархії. При цих візитаціях, переглядаючи інвентарні списки поодиноких парафій, він бачив, що українські церкви, за малими виїмками, не мають жадних земельних дібр і таким способом їхні священники матеріально не є забезпечені. Ці священники в попередніх часах брали високі винагороди за треби і тим старалися зібрати відповідний фонд на своє утримання і своєї родини. Але Віденський Синод зредукував винагороди за треби до мінімум і ці священники залишилися без жодних доходів. З тих причин єп. Бачинський першорічну свою діяльність скерував на те, щоб якнайскоріше забезпечити матеріально свої парафії. Однак це не була легка справа. Мукачівські єпископи вже від унії (1646) старалися про таке забезпечення клиру. В 1692 році заходами єпископа Івана Йосифа Де Каміліса сам імператор Леопольд I видав декрет, щоб з державних і шляхетських маєтків були "вирізані" земельні добра, так зв. "фундус"-и, для кожної української парафії в Мадярщині ¹⁾. Пізніше, в 1720 році, за часів єпископа Юрія Г. Бізанція, імператор Карло VI ще раз затвердив декрет Леопольда I і знову приказав виділення "фундів" для парафій Мукачівської єпархії ²⁾. Та, не зважаючи на ті декрети, виділення парафіяльних дібр на Закарпатті ніколи не переведено. Тому єп. Андрей, по закінченні згаданих візитацій, ще в останніх місяцях 1773 року, дуже налягав на місцеві й віденські уряди за точним переведенням колишніх імператорських декретів і за ревізію церковних дібр у Мукачівській єпархії. І його домагання не залишилися без успіху. Осінню 1774 року з наказу Відня створено спеціальну державну комісію для ревізії церковних дібр на Закарпатті. Ця комісія, по її створенні, негайно приступила до списування парафіяльних маєтків в Мука-

¹⁾ HODINKA A., *Okm.*, p. 347-350.

²⁾ BASILOVITS J., *Brevis notitia.*, vol. I, pars II, p. 153-154.

чівській епархії, але працювала дуже поволі, і щойно в 1781 році скінчила свою діяльність ³⁾).

Тим часом еп. Андрей Бачинський хотів вирішити й інші важніші питання в своїй епархії. Головно питання катедри, резиденції, капітули та семінарії. Справа резиденції і катедри була завішена вже від часів єпископа М. Ольшавського. Як знаємо, еп. Мануїл Ольшавський вже в 1753 році розпочав будувати свою резидентську будову в Мукачеві. Ця резиденція мала коштувати 9,297 фльоренів і єпископ, не маючи досить фондів, звернувся за грішми до урядових чинників. Та на жаль, не отримав більшої допомоги як 2,000 фльоренів ⁴⁾). Таким чином цей навіть досить скромний будинок ніяк не міг бути викінчений за цього єпископа. З другої сторони, через ті труднощі в будівництві мукачівської резидентської будови в урядових кругах ще за еп. М. Ольшавського виринула думка, чи не корисніше було б перенести єпископську катедру до Ужгороду і на резидентську будову передати Мукачівському єпископові старий замок графів Другетів. Як каже А. Годінка, ми точно не знаємо, хто піддав вперше цю думку, але це певне, що єпископ І. Брадач в 1770 році вже говорив про цю справу з імператором Йосифом II під час його перебування в Мукачеві ⁵⁾). В наступному році цю думку вже підтримувала й імператорська канцелярія, бо предсідник ілірської канцелярії, І. Коллер, у своїм письмєннєм звєдомлєннє до імператорки з дня 26 сїчня 1771 року також радив перенести Мукачівське єпископство до другєтського замку в Ужгороді ⁶⁾).

До цього давнього пляну повернувся також і еп. Андрей 1773-го року в своєму проханнї до імператорської канцелярії ⁷⁾). Канцелярія одначе хотїла водночас рїшити всї просьби еп. Бачинського і бажала обдарувати його не тїльки самою резиденцією, але й катедрою, капїтулою та семїнарією. З цих причин вона вислала відєнського придворного будївничого Греннера на Закарпаття, щоб він оглянув усї можливостї і оцїнив видатки на цї будови. Греннер побув пару мїсяцїв в Ужгородї, і, по приїзді до Відня, в липнї 1774-го року подав широку реляцію до імператорського двору. Як з цієї реляції виглядає, плян Греннера був монументальний. Замок Другетїв мав стати єпископською палатою. На подвір'ї цього замку мала бути поставлена катедральна церква, а за мурами мали стояти доми для канонїкїв ⁸⁾).

Все було дуже гарно розроблене в плянах Греннера, але й кош-

3) HODINKA A., Tört., p. 758; ГАДЖЕГА В., Додатки к исторїи русинѡв и русских церквей в Мараморошї, Ужгород 1922, стор. 75.

4) HODINKA A., Tört., p. 672-675.

5) Там же, стор. 676.

6) Там же.

7) Там же.

8) Там же, стор. 680.

тувало багато. Бо ж цей довірений будівничий імператорської канцелярії як кінцеву суму на видатки всіх будов, направ і перебудовань подав 130,000 фльоренів⁹⁾.

Віденський уряд спочатку настрашився такої великої суми і не знав, що має робити. Та на щастя, в тому часі один з церковних дорадників імператорської канцелярії згадав, що в Ужгороді близько замку знаходяться також і будинки забороненого в 1773 році єзуїтського Чину. Віденський уряд скоро використав це і вже 6-го серпня 1774 року питався малярської канцелярії, чи не має нічого проти того, щоб семінарію Мукачівської єпархії помістити в старій єзуїтській Колегії, а єзуїтську церкву в Ужгороді передати і перебудувати на катедру для єпископа¹⁰⁾. Та ще поки малярська канцелярія могла відповісти, сама імператорка Марія Тереса, яка також довідалася про плян віденського уряду, вже 1-го березня 1775 року рішила, щоб всі єзуїтські будинки в Ужгороді були передані Мукачівському єпископові¹¹⁾.

Тим часом перепав цілий плян Греннера. Його зверхник, головний придвірний будівничий, Гіллебранд пропонував, щоб єпископство помістили в єзуїтській Колегії, а семінарію в замку. Щоб не видавати багато гроша, віденський уряд негайно прийняв пропозицію Гіллебранда, і 6-го травня вже призначив 10,000 фльоренів на переведення всяких поправок і перебудовувань¹²⁾. Поки це сталося намісницька рада Мадярщини в Братиславі 6-го березня 1775 року повідомила єп. Бачинського, що цісарева й державні уряди годяться на перенесення резиденції до ужгородських єзуїтських дібр, а замок Другетів передається для його майбутньої духовної семінарії¹³⁾. Передання єзуїтських будинків відбулося 3-го серпня 1775 року, а замок, через полагодження деяких формальностей, щойно 2-го серпня 1776 року міг перейти на власність Мукачівського єпископа¹⁴⁾.

Таким чином Мукачівський єпископ вже мав будинки для зреалізування своїх плянів, та бракувало ще фондів на утримання його нової катедри, капітули й семінарії. Єп. Бачинський від часу свого висвячення, ніколи не переставав просити імператорку та цісарську канцелярію про такі фонди, але без жодних успіхів. Та крім цих фондів, ще конче потрібно було для внутрішньої реорганізації єпархії, щоб границі цієї єпархії були точно визначені, і щоб єпископ знав, хто є під його юрисдикцією. Щоб ці справи полагодити, єп. Андрей під кінець 1775 року сам поїхав до Відня і тут старався особисто поінформувати урядові круги

⁹⁾ Там же, стор. 679.

¹⁰⁾ Там же.

¹¹⁾ Там же, стор. 680.

¹²⁾ Там же.

¹³⁾ BASILOVITS J., *Brevis notitia.*, vol. II, pars V, p. 48-51.

¹⁴⁾ HODINKA A., *Tört.*, p. 681.

про потреби Мукачівської єпархії ¹⁵⁾.

На авдієнції в імператорки Мукачівський єпископ довідався, що цього року готувалася ерекція Варадинської єпархії, тому 26-го грудня 1775 року подав також і писемну просьбу до Марії Тереси, щоб румунів Сатмарського та Марамороського комитатів не приділено до нового Варадинського румунського єпископства, бо вони від самої унії духовно злучені з Мукачівською єпархією. Натомість просив, щоб українці східнього обряду, що перебували на території Рожнявської латинської дієцезії, були підчинені його юрисдикції ¹⁶⁾.

Спочатку єп. Бачинський отримав тільки гарні обіцянки, але 26-го липня 1776 року для Мукачівської єпархії настав великий день. Того дня малярська канцелярія в імені Марії Тереси видала декрет, в яким хотіла задоволити всі потреби єпископа: 1) В декреті установлено границі Мукачівської єпархії. Прилучено до неї українські (сьогодні словацькі) парафії Гемерського і Турнонського комитатів, що були на території Рожнявської латинської дієцезії. З другого боку, румунів (також і українців) Сатмарського та Марамороського комитатів залишено під юрисдикцією Мукачівського єпископа, з тим, що вони дістануть своїх вікаріїв, яким приділено 800 фльоренів річної платні. 2) Імператорка наказала, щоб замість села Паладь, що колись належало до ужгородських єзуїтських маєтків, якась інша місцевість Ужанської домінії була приділена до Мукачівського єпископства. 3) Згідно з цісарською постановою повний дохід Мукачівського єпископа мав виносити 12,000 фльоренів річно, і то 3,300 з каси парохів Мадярщини, а 8,700 з маєтків необсадженого Варадинського латинського єпископства. 4) Мукачівська єпархія дістала формальну капітулу з сімома каноніками, з яких перший як “Декан” отримав 1,000 фльоренів річно, другий “Препозітус” 900, третій як “Архидиякон” і четвертий як “Еклезіярх” по 800, п'ятий і шостий як “Схолястікус” і “Кантор” по 700, а останній як “Картофілак” або Канцлер 600. Ці гроші мали бути виплачені так само як “конгруа” єпископа з каси парохів і з фондів Варадинського латинського єпископства. 5) Для удержання семінарії в Ужгороді цісарева призначила 2,000 фльоренів з доходів Тапольчанського абатства, а 1,000 фльоренів з інших фондів. Крім того чотири професори цієї семінарії дістали річну платню. Перший з них як настоятель і ректор 500, а інші як звичайні професори по 400 фльоренів ¹⁷⁾.

¹⁵⁾ Єп. Бачинський мусів приїхати до Відня початком грудня 1775 р., бо 26-го грудня був уже після авдієнції в імператорки.

¹⁶⁾ ASV, Ar. Nunziatura di Vienna, vol. 79, f. 272-276.

¹⁷⁾ ASV, Ar. Nunziatura di Vienna, vol. 79, f. 278-280.

APF, Scritt. rif. nei Congressi Greci di C.D.S.T.U., vol. 2, f. 538-539.

Ці дотації були дійсно великі й мусіли вповні задоволити єп. Андрея Бачинського, який, по одержанні цього декрету, в скорому часі вернувся додому, щоб подати ці веселі новини своїй єпархії.

Та ледве вернувся єпископ Андрей до своєї єпархії, вже видано новий декрет, в яким Марія Тереса 27-го вересня 1776 року проголосила, що з її нового рішення, замість грошового доходу, що уділено декретом з дня 26-го липня, Мукачівський єпископ отримає добра Тапольчанського абатства ¹⁸). Це було для єп. Бачинського ще більше осягнення, бо ж тут ішло про добра нерухомі, які є все певними і при жодній грошовій інфляції не тратять своєї вартости ¹⁹). Місяць по виданні цього імператорського декрету, тобто 23-го жовтня, вже відбулася інсталяція єп. Бачинського на це абатство ²⁰). Від того часу аж до кінця існування Австро-Угорської імперії всі Мукачівські єпископи були разом і “Тапольчанськими абатами” та користувалися цими маєтками.

Віденський нунцій 7-го листопада 1776 року інформував Римську Столицю про осягнення Мукачівського єпископа в Відні, і накінці свого листа додав, що першим ділом єп. Бачинського, по його поверненні до своєї єпархії, буде інсталяція нової капітули ²¹). І дійсно єпископ Андрей хотів цю інсталяцію зреалізувати ще перед перенесенням єпископства до Ужгороду. Це не було дуже трудною справою. Кандидати на нових каноніків існували вже від 1771 року, тобто від ерекції Мукачівської єпархії. Як загально відомо, єпископ Іван Брадач, по згаданій каконічній ерекції, з сімох своїх архидияконів сформував єпархіяльну консисторію, якої члени з допомогою імператорки вже тоді отримували по 300 фльоренів річно ²²). Єп. Бачинський, по своїм назначенні, відразу апробував стару консисторію, і ще в грудні 1772 року просив, щоб її формально визнано в державних урядах, і щоб приділено на її утримання більшу допомогу ²³). Таким спо-

18) ASV, Ar. Nunziatura di Vienna, vol. 79, f. 284-285 v. “... fidelis quippe nostri, nobis dilecti Reverendi Andreae Bacsinszky, ejusdemque in Episcopatu hoc successorum subsistentiae benigne providere cupientes, eidem Graeco Catholico Episcopatu Munkacsienzi in vicem duodecim millium florenorum pro mensa episcopali antea per Nos benigne resolutorum Abbatiam Sancti Petri de Tapolcza, in Comitatu Borsodensi... Pertinentiarum suarum integritatibus... Privilegiis, Juribus et Jurisdictionibus... benigne conferendam duximus; imo conferimus, donamus et fundamus...”

19) Історію цього абатства подає: BESZKID M., A szt. Péter es Pál Apostolokról nevezett Tapolcai Apátság története, Ungvár 1903.

20) BASILOVITS J., Brevis notitia, vol. II, pars IV, p. 239.

ASV, Ar. Nunziatura di Vienna, vol. 79, f. 286.

APF, Scritt. rif. nei Congressi Greci di C.D.S.T.U., vol. 2, f. 554-554 v.

21) ASV, Ar. Nunziatura di Vienna, vol. 189, f. 147. “Monsignor Vescovo al suo arrivo in Diocesi instalerà il nuovo Capitolo e darà esecuzione a tutto ciò che è stato disposto”.

22) HODINKA A., Tört., p. 709-710.

23) Там же, стор. 710.

собом капітула в дійсності вже існувала перед декретом малярської канцелярії і єпископові Андрееві не треба було робити нічого, тільки подати імена цих каноніків до цісарської апробати та інсталювати їх в своїх урядах. Одиною трудністю щодо капітули були колишні непорозуміння з Чином св. Василя Великого.

Василіяни, від створення першої консисторії, все намагалися дістатися до неї. Щобільше, їхній протоігумен 1773 року, по згаданім Синоді східніх єпархій, в цій справі подав “меморіал” до імператорської канцелярії, де, відкликаючися на давній звичай Східньої Церкви, (за яким все василіянські монахи мали бути членами єпископських консисторій), просив, щоб імператорка своїм декретом приказала творення мукачівської консисторії також із самих членів Чину св. Василя Великого. Та крім самої просьби, щоб показати на негідність світського клиру до таких урядів, трохи очорнив добре ім'я священників Мукачівської єпархії ²⁴).

Єп. Бачинський нічого не знав про цей меморіал під час свого віденського побуту, і щойно, по приїзді до Мукачєва, повідомила його імператорка про згадану просьбу о. протоігумена та просила вяснення.

На це запрошення імператорки єпископ Андрей в скорому часі післав свою відповідь під заголовком “Humillimae Reflexiones”. У ній знаходимо історичну й правничу опозицію до меморіалу василіянського протоігумена. В них єп. Бачинський заявив, що від 1715 року до смерті єпископа М. Ольшавського (1767) в Мукачівській єпархії були між єпископами і монахами такі неможливі сварки, головно між світським і монашим клиром і така конфузія юрисдикції, що прямо до скандалу доходило ²⁵). Цитував

²⁴) ВОВАК А., *De iure patronatus supremi quoad Ecclesiam Ruthenicam in Hungaria, Romae 1943*, p. 78; ASV, Ar. Nunziatura di Vienna, vol. 79, f. 208. “Constans ac perpetua in Ecclesia Graeca viguit consuetudo seu altera lex vigetque adhuc: ut ubicumque sunt Episcopatus... ibi Adistentes Episcoporum sint semper Monachi Basiliani, uni et ipsum episcopalem Consistorium formantes, quum ipsi quoque Episcopi omnes, nullo excepto, ex ipsis Basilianis assumi debeant: Ideoque oeconomico quidem a Maioribus Graecis cautum fuisse, ne scilicet Episcopi ullo momento oculis canonicis destituantur soli sibi residentes; deinde ne potior auctoritas resideat penes externos presbyteros rebus saecularibus implicatos, qui aut uxoribus, aut Genitoribus, aut natis et cognatis continenter circumveniuntur, et ab officio faciendo distrahuntur ita, ut reliquus populus omnem amorem, spem, fidem, confidentiam in Monachos et Monasteria loca, tam habeat, non item in Presbyteros externos a mundi vanitatibus obrutos et a potiori sibi saecularibus similes. Hinc cum nunc recte de novi Episcopatus canonizatione ac nova Fundatione tractetur, sanctissime factum esse credetur et cum fundamento in re si ibi loci quoque, ad instar ceterorum Episcopatum Graecorum, fieret haec nova Apostolica Provisio, si quidem benignum quoque Decretum id ipsum innuere videatur ubi habet: ut ad Episcopum Presbyteri seu Monachi Ritus illius sint loco Consistorialium...”

²⁵) ASV, Ar. Nunziatura di Vienna, vol. 75, f. 194-248. “Ab anno 1715 tam scandalosae quamque animibus perniciosae ad annum 1767 Episcopos inter ac monachos collisiones vigerint, et instrumenta docent, et superstites enarrant homines, quarum collisionem fomitem et incendium fuisse permixtionem Cleri cum Monachis, atque exinde subsecutam iurisdictionum confusionem...”

деякі факти з життя єпископів Бізанція, Блажовського і Ольшавського, де Василяни відігравали не дуже то світлу роль. Дальше навів деякі папські документи, в яких Венедикт XIV ясно дає першенство світському клирові в управлінню єпархії ²⁶⁾). Вкінці подав всі від'ємні консеквентності, які могли б вплинути з евенчуальних назначень Василян до єпископської консисторії ²⁷⁾).

По цій відповіді єпископа Андрея в Відні ніхто більше не зважав на домагання о. протоігумена, і коли єп. Бачинський в 1776 році, по приїзді з Відня, представив членів старої консисторії, як кандидатів на каноніків нової капітули, то імператорська канцелярія їх вповні апробувала та в імені цісарської влади назначила їх до своїх урядів ²⁸⁾).

При цьому назначенні новими каноніками стали: 1) Андрей Жеткей, колишній питомець трнавської семінарії, опісля капелян марамороського вікарія. Дальше, парох в Ясіні і в Мараморосиготі. Вкінці марамороський вікарій, і в 1771 році покликаний єпископом І. Брадачем до мукачівської консисторії. 2) Іван Станьковський, питомець ягерської і шарошпакакської семінарій. Опісля ужгородський парох і архидиякон. Врешті консисторіяльний член. 3) Іван Пастелі, питомець ягерської семінарії, хустський парох і архидиякон, опісля консисторіяльний член. 4) Григорій Боровський, трнавський питомець, професор теології, катедральний віце-архидиякон, вкінці консисторіяльний член. 5) Олексій Ількович, трнавський питомець, дальше єпископський секретар і член консисторії. 6) Іван Бокшай, ягерський питомець, чергатський архидиякон і член консисторії. 7) Дмитро Івашко, по національності румун, питомець ягерської семінарії, опісля сатмарський парох і консисторіяльний член ²⁹⁾).

Інсталяція цієї капітули, про яку загадував віденський нунцій в своєму листі до Римської курії, відбулася вже в Ужгороді 27-го серпня 1777 року з нагоди празника Успення Пресв. Богородиці ³⁰⁾). Разом з капітулою в цьому році перенісся неофіційно і єп. Андрей Бачинський. Хоч трудно було спочатку для єпископа і для цілої капітули на новім місці, бо направи і перебудування ще не були скінчені, але Мукачівський ієрарх хотів чим скоріше зайняти свої посілості і своїми новими осягненнями підняти на дусі українське населення цілого Закарпаття. В тих часах ужан-

²⁶⁾ БОБАК А., *op. cit.*, p. 79-83; ASV, *Ar. Nunziatura di Vienna*, vol. 75, f. 194-248.

²⁷⁾ Там же.

²⁸⁾ БОБАК А., *op. cit.*, p. 83-85; HODINKA A., *Tört.*, p. 711.

Це назначення відбулося 26-го жовтня 1776 р. Декрет назначення знаходиться у Ват. архіві: ASV, *Ar. Nunziatura di Vienna*, vol. 79, f. 288.

²⁹⁾ ASV, *Ar. Nunziatura di Vienna*, vol. 79, f. 282-283; БОБАК А., *op. cit.*, p. 84-85; *Schematismus Mukačoviensis a. 1878*, p. 61-64.

³⁰⁾ BASILOVITS J., *Brevis notitia*, vol. II, pars V, p. 23-32; *Schematismus Mukačoviensis a. 1878*, p. 62; Память А. Б., "Свѣт", 18. V. 1868.

ська домінія замість колишньої єзуїтської посілости Паладь приділила єпископові Концовську посілість (Концгаза), яка лежала на 7 км від Ужгороду ³¹⁾.

Після перенесення резиденції і інсталяції нової капітули треба було ще упорядкувати справи семінарії. Як знаємо, єпископ М. Ольшавський вже в 1744 році в Мукачеві заложив одну так зв. “Богословську школу”, до якої учні заходили зо своїх приватних помешкань. Та ця школа зовсім не вистачала для виховання священників. Вона мала тільки дві класи. В одній вчили читати й писати та ще й трохи рахувати, а в другій катехизм і основні поняття теологічно-моральних студій. Сам єп. Мануїл Ольшавський в листі до Риму так висловлюється про свою школу: “Перед пару роками мого єпископства я збудував в Мукачеві школу, в якій викладаються початки писання, віри і регули добрих обичаїв. Ті, які мають бути рукоположені, обучуються ще в обрядах і науках теологічно-моральних” ³²⁾.

Певно, що не всі священники були рукоположені з тим знанням, що його набули в мукачівській богословській школі. Як відомо, Мукачівська єпархія від часів кардинала Колонича, користаючи з “Янійсько-Леополдівської фундації”, могла безплатно утримувати 12 питомців у трнавській семінарії ³³⁾. Дальше, аж до самої ерекції Мукачівської єпархії (1771) постійно студіювало коло 10 українців в латинській семінарії Ягру. Вкінці, як ми вже згадали, заходами єпископів А. Бачинського та В. Божиковича, по Віденським Синоді, у Відні повстала репрезентантська семінарія для всіх католиків східнього обряду в імперії. Її відкрито для науки в 1775 році в давній Колегії оо. єзуїтів коло церкви св. Варвари, звідки й дістала назву “Варвареум”. В ній вже на першому році приміщено 5 закарпатських питомців, а пізніше Мукачівська єпархія отримала 11 стипендіятських місць для своїх вихованків: 9 для майбутніх світських священників, а 2 для Отців Василіян ³⁴⁾. Але трнавські і віденські стипендії не вистачали для такої великої єпархії, тому єп. Бачинський всіми силами намагався, щоб чим скоріше закінчити перебудову ужгородського замку і відчинити свою нову семінарію. В літі 1777 року мукачівська богословська школа вже офіційально була перенесена до Ужгороду й перетворена на семінарію, та цього року наука ще не почалася, бо замок ще не був готовий. Перших питомців покликано щойно на 1778-79-ий академічний рік, а семінарію офіційально і святочно відкрито 3-го грудня 1778 року. Першим

31) Schematismus Mukačoviensis a. 1878, p. 38.

32) APF, Scritt. rif. extra ordinem a. 1642-1760, vol. I, f. 526 b; Vospitanije podkarpato-ruskojo svjaščenstva, Pittsburgh 1951, stor. 32.

33) HODINKA A., Okma., p. 417-19; Vospitanije pod. rus. svjaščenstva, stor. 23-4.

34) АНДРУХОВИЧ А., Віденське Варвареум, стор. 58-62.

ректором цієї семінарії назначено каноніка Івана Бокшя ³⁵⁾.

Про навчальну програму цієї семінарії не будемо багато згадувати. Вона в дійсності нічим не різнилася від програм інших (латинських) семінарій в імперії. Можемо ще хіба додати, що єпископ Андрей, крім загально теологічних студій, велику увагу звертав на навчання обрядів і церковно-слов'янської мови. Дуже важним є для нас, що єп. Бачинський офіційно призначив навчальною мовою у своїй семінарії народню (старо-українську) мову. Та на жаль, його наслідники вже не були такими ревними патріотами, бо в 1809 році, себто, по смерті єп. Андрея, змінено навчальну мову на латинську ³⁶⁾.

По відчиненні ужгородської семінарії майже вся реорганізована праця єп. Бачинського вже була завершена. Треба ще згадати тут про вирішення справи марамороського й сатмарського вікаріятів. Марамороський вікаріят вже існував від кінцевої унії цілого марамороського комитату, це є від 1722 року ³⁷⁾, але сатмарський—треба було ще творити й здобути бенефіції для утримання такого уряду. Єп. Бачинський багато не вагався. Парафію міста Сатмару підніс до вікаріяту, а її пароха назначив вікарієм. Потім обох вікаріїв, тобто, марамороського Михайла Тарасовича та сатмарського Алексія Бонія, піддав до цісарської апробати. Вона прийшла від цісарської канцелярії разом з апробатою нових каноніків і нею завершилася вся зовнішня реорганізація єп. Бачинського в Мукачівській єпархії ³⁸⁾.

Упорядкування парафіяльних дібр

Після поладження справ резиденції, катедри, капітули та семінарії, єпископ Бачинський взявся до упорядкування парафіяльних дібр. Як ми вже передше згадували, в 1774 році, за спеціальним зарядженням Марії Тереси назначено державну, урядову комісію для списування всіх парафіяльних дібр в Мукачівській єпархії ¹⁾. Та списування цієї комісії йшло дуже поволі. За три роки праці урядники навіть не обійшли половину визначених парафій. Вкінці, з початку 1778 р. урвався терпець єп. А. Бачинському. Він почав наполягати на справу в урядових кругах, а коли й це не помогло, то старався розв'язати питання парафіяльних дібр окремо з поодинокими комитатами. Найскоріше вдалося поладити справи в Марамороші. Тут було багато дер-

³⁵⁾ Vospitanije pod. rus. svjaščerstva, stor. 37.

³⁶⁾ Там же, стор. 43-44.

³⁷⁾ BARAN A., Eparchia Maramorosiensis eiusque unio, Romae 1959 (manuscriptum), p. 155-160.

³⁸⁾ ASV, Ar. Nunziatura di Vienna, vol. 79, f. 283.

¹⁾ ГАДЖЕГА Г., Додатки к истории русинів и русских церквей в Марамороші, стор. 75; HODINKA A., Tört., p. 758.

жавно-королівських маєтків, які здебільша були конфіскацями учасників “Ракоцієвого повстання”²⁾). Тому єп. Бачинський просив комитат, щоб з цих державно-королівських дібр виділено земельні добра для українських і румунських парафій Мукачівської єпархії. Його прохання скоро вислухано, і 24-го лютого 1778 року в селі Костілі вже підписано угоду між графом Павлом Фестетічем, заступником предсідника мадярської намісницької ради та Мукачівським єпископом Андреем Бачинським в справі виділення парафіяльних “фундів” з королівсько-державних земельних дібр в Мараморозі³⁾). Зміст цієї угоди був ось такий: 1) Установлено 34 парафії при державно-королівських домініях цього комитату: Хуст, Іза, Салдобош, Вишково, Буштина, Тячів, Теремля, Мараморозсигот, Довгополе, Мокра, Брустура, Грушово, Бичків, Кобилецька-поляна, Луг, Косовська-поляна, Рахів, Нижче Ясіня, Вище Ясіня, Нижчий Рахів, Вищий Рахів, Білий Потік, Требушани, Вища Руна, Костіль, Карачфалва, Дубово, Шутгатаг, Сурдок, Розавля, Русково, Терново, Нижча Нересниця, Вища Нересниця. А деякі села як Дулово, Кваси, Барлабаш, Росушка і Фаркашрейв лишилися філіями. 2) Для кожної парафії призначено: а) один цілий “фундус”, чи по-українському “ділець”, для кожного пароха, а в трьох місцевостях, це є: в Хусті, Мараморозсиготі та Бичкові ще пів “дільця” для сотрудника; б) пів “дільця” для півцеучителя; в) чверть “дільця” для церковника. Крім того священники мали право на безплатний опал з державно-королівських лісів, а всі разом, це є: священник, півцеучитель і церковник отримали безплатно пасовисько і жолудь для безроги. 3) Парохів належалася хата з трьома кімнатами, півцеучителів з двома (одна для школи), а церковників з одною. Далше, парох мав право на стайню і stodолу. І весь матеріал для цих будинків, там, де були тільки державні добра, мали подати державні уряди. 4) Для побудування мурованих церков в Мараморозсиготі і Тячеві урядові чинники мали дати з державних маєтків по 6,000 фльоренів. Крім того для купна вікаріяльного будинку в Мараморозсиготі призначено 2,000 фльоренів. 5) Для внутрішнього зарядження кожної парафіяльної церкви приділено 100 фльоренів. 6) За всі ці церковні добра не треба платити жадних податків⁴⁾).

Після такого успіху в Мараморозі, прийшла черга на Береж-

²⁾ BARAN A., *Eparchia Maramorosiensis eiusque unio*, p. 146.

³⁾ ГАДЖЕГА В., Додатки к истории в Мараморозі, стор. 76. Тут знаходиться тільки зміст цієї угоди. Але документ в цілості публікований в іншій праці автора: ГАДЖЕГА В., Додатки к истории русинів и русских церквей в Ужанской жупі, Ужгород, 1924, стор. 119-127.

⁴⁾ ГАДЖЕГА В., Додатки к истории в Ужанской жупі, стор. 119-127. Його також: Додатки к истории в Мараморозі, стор. 76-78.

МИЦЮК О., Нариси з соціально-господарської історії Підкарпатської Русі, Прага 1938, Т. II, стор. 100.

ський комитат. Тут однак вже було дуже мало королівських дібр, а головним і майже самотнім землевласником на території наших парафій був граф Шенборн, якого предки в 1711 році дістали від імператора всі колишні маєтки князя Франца Ракоція II. Але єп. Бачинський і тут досягнув свою ціль. В травні 1778 року представники графа Шенборна домовилися з єпископом, що кожний парох повинен був дістати з графських дібр один цілий “ділець” (“фундус”), а там, де виділення цілого “дільця” було неможливим, парафіям призначено 12 катастральних угрів землі, з яких припало для священика 8 угрів, а для дяка 4. Крім цього кожний парох мав одержати щороку 6 возів, а дяк 2 вози, сіна ⁵⁾).

Як бачимо, договір в Бережському комитаті також добре вдався єпископові Андрееві. Графські урядники, місяць після цієї угоди, вже почали розділювати обіцяні земельні добра. Але це розділювання йшло так поволі, що єп. Бачинський в 1779 році вже наполягав на графських урядників, щоб приспішили справу, бо мовляв, “так і за 20 років не скінчать виділення дібр для українських парафій” ⁶⁾).

Гарніше представлялася справа в Ужанському комитаті. Тут, головню на північ від Ужгороду, на цілій Верховині, майже самотнім землевласником була королівська влада. Цими державно-королівськими добрами керувала, як ми вже вище бачили, мадярська намісницька рада в Братіславі. Тому єп. Бачинський і тут (так само як у Мараморосі) старався заключити якийсь договір з намісницькою радою. Це вдалося йому 19-го червня 1779 року в Ужгороді, де єпископ особисто підписав один документ з заступником предсідника намісницької ради, з графом Павлом Фестетічом ⁷⁾).

Документ цього ужгородського договору небагато різниться від марамороського, тільки є коротший і більш загальниковий. Після цього договору кожний парох мав право на один цілий “ділець” (“фундус”), а дякові приділено тільки пів “дільця”. Парохи та дяки на території їхньої парафії свобідно могли брати дерево на опал і на будівлі, так само мали право на пасовисько і на жолудь для безроги. Церківник не діставав нічого, та зате відпущено йому панську порцію. Землі для пароха і дяка мали бути виділені перед місцевим архидияконом, який міг не прийняти неплодучі землі. Всі виділені земельні добра залишилися власністю парафій, і про це при церкві треба було офіційно зложити підписану грамоту. Матеріяли для парафіяльних бу-

⁵⁾ LENOCZKY T., A beregmezei görög katolikus lelkészszegék története. Munkács 1904, p. 35.

⁶⁾ Там же.

⁷⁾ ГАДЖЕГА В., Додатки к истории в Ужанской жупѣ, стор. 127-133.

динків також отримала кожна парафія з королівських дібр, але саме будування належало до вірних. В Ужанському комитаті на основі цього договору визнано 34 парафії і до них прилучено багато філій. Тут подаємо самі парафії: Ужгород, Коритняни, Дравці, Радванка, Великий Лаз, Ярок, Анталовці, Лакарти, Доманинці, Дубринич, Перечінь, Мале Березне, Велике Березне, Княгинина, Кострина, Стара Стужиця, Ставна, Волосянка, Гусьна, Тиха, Люта, Вишка, Черногорова, Костьова Пастіль, Зарічово, Сімірки, Ворочово, Вульшинка, Туриця, Туря Ремета, Пасіка і Порошково⁸⁾.

Вкінці в Угочанському комитаті, де тільки дві парафії, то є Карачфалва і Уйлок, знаходилися на державно-королівських посілостях, примінено марамороський договір і для тих двох парафій в короткому часі він вповні був виконаний⁹⁾.

На основі цих договорів вже половина парафій Мукачівської єпархії була матеріально забезпечена, а решта вже поволі упорядкувалося без договорів. За прикладом намісницької ради пішли і приватні землевласники й поволі все йшло до ладу. Але це йшло дійсно поволі, аж забагато поволі. Єпископ Бачинський щороку мусів наполягати, протестувати та сваритися. Напр. в Бережському комитаті щойно в 1781 році визнано 59 парафій¹⁰⁾. А до повного упорядкування цієї справи дійшло аж з початку XIX століття¹¹⁾, і все це сталося передусім стараннями єпископа Андрея Бачинського.

Вплив йосифінізму на Закарпатті

Всі напрями подарованих церковних будинків в Ужгороді закінчилися вже в середині 1780 року, так що єп. Бачинський міг їх офіційально перебрати. Це торжественне передання відбулося 15-го жовтня 1780 року, точно в день іменин імператорки Марії Тереси. Торжество почалося посвяченням катедральної церкви, що виконував сам єпископ Андрей. Потім слідувала промова представника королівського трону графа Степана Андрашія й офіційальне передання всіх будівель на власність Мукачівського єпископства. Вкінці промовив єп. Андрей і в свою промову вложив всю свою вдячність і щирю подяку імператорці Марії Тересі та її синові Йосифові II за цінні дарування і за постійну матеріальну підтримку його єпархії¹⁾. Єпископ Бачинський тепер

8) Там же, стор. 109-111, 127-133; МИЦЮК О., Нариси..., Т. II, стор. 100.

9) ГАДЖЕГА В., Додатки к истории русинів и русских церквей в жупѣ Угоча, Ужгород 1927, стор. 99.

10) LENOCZKY T., A beregmegyei. . . , p. 36-40.

11) ГАДЖЕГА В., Додатки к истории в Ужанской жупѣ, стор. 111.

МИЦЮК О., Нариси..., Т. II, стор. 101.

1) BASILOVITS J., Brevis notitia., vol. I, pars III, p. 122-130.

уже був певний, що поки існуватиме австрійська імперія ніхто не відбере цих дібр від Мукачівського єпископа. Офіційна імператорська грамота про це передання і за всі допомоги, дані Мукачівській єпархії, появилася рік пізніше, себто 28-го жовтня 1781 р. ²⁾.

З отриманням цієї грамоти єп. Бачинський осягнув все, що бажав. Мав катедру, резиденцію, капітулу, семінарію і прекрасну матеріальну дотацію для утримання всіх здобутків. Його клир також дихав свобідно. Дістав такі самі земельні добра, такі самі права й такі самі привілеї, що мало латинське духовенство в давній Мадярщині. Єпископ Андрей з цього всього мусів бути дійсно задоволений, і тепер вже міг посвятитися тільки духовному піднесенню своєї єпархії. Справді єп. Бачинський від 1780 року старався бути “добрим батьком” для свого народу. Рідко показувався поза єпархією, але зате часто їздив на візитації, радо приймав священників на авдієнцію і заохочував їх до витривалої праці. Радо побував між питомцями ужгородської семінарії і гарними науками підносив їх на висоту священницького покликання. Бачачи недолю карпато-українського народу в його культурно-освітній темноті, старався піднести культурний рівень своєї єпархії. Це вдалося йому з реорганізацією народньо-церковних шкіл на Закарпатті.

Як знаємо, на Закарпатті в XVIII сторіччі було небагато українських церковних шкіл, в яких півцеучитель (дяк) учив читати і писати по церковно-слов'янськи і елементарні поняття числення. Вартість тих шкіл залежала звичайно від вартості учителів. Коли учитель був більш інтелігентний, то й школа мала вищий рівень. Та на жаль, в багатьох випадках цей рівень був дійсно мінімальний ³⁾.

Єп. Бачинський спочатку думав піднести ці школи з піднесенням освіти півцеучителів, та в даних обставинах це було майже неможливим. Піднесення освітнього рівня учителів можна було досягнути тільки з заснуванням спеціального учительського ліцею і звільненням всіх півцеучителів від кріпацького стану. Це одначе йому ніколи не вдалося. Жадними впливами не міг він звільнити сотки (чи може більше як тисячу) осіб від кріпацтва, а ліцею без фондів очевидно також не був в силі заложити ⁴⁾. Але в цих важких обставинах у 1780 році єп. Бачинському в

²⁾ Там же, в. II, р. V, р. 65-75.

³⁾ ГАДЖЕГА В., О первых початках народнього шкільництва на Подкарп. Русі, “Підкарпатська Русь” р. 1927, ч. 1; КОНДРАТОВИЧ І., Додатки к історії шкільництва на Подкарпатской Русі, “Підкарпатська Русь” р. 1924, ч. 2; Його також: Історія Подкарпатской Русі, стор. 67-70; ГНАТЮК В., Національне відродження Австро-Угорських Українців (1772-1880), Відень 1916, стор. 15; МИЦЮК О., Нариси..., Т. II, стор. 360.

⁴⁾ Там же.

шкільництві прийшла на поміч доба “йосифінізму”.

Доба “йосифінізму”, або доба “освічення”, розпочалася з вступленням цесаря Йосифа II на імператорський престіл. Як відомо, Марія Тереса вже 1765-го року прийняла свого сина Йосифа на співімператора, але тільки в заграничних, військових і судівничих справах дала йому рішальне слово. У внутрішній політиці вона все боялася революційних ідей свого сина. Дня 29-го листопада 1780-го року нагло померла Марія Тереса, і Йосиф II, ставши самотнім і повновласним імператором, дав волю своїм реформаторським замислам. Він всюди бачив в імперії при старій адміністрації тільки зацофаність і надужиття. А вже крайньо гіршився тим, як бачив в Мадярщині вигідну позицію шляхти і пригноблючо-сервілістичний стан кріпацтва. Щоб легально обійти конституцію, не дав себе коронувати мадярським королем, але абсолютним способом міняв закони в інтересі бідного населення. Скасував судівницьку владу феодалної шляхти над кріпацтвом і відновив право вільного переходу кріпаків з одного місця на друге. Вкінці школами хотів підняти культурний рівень нижчих верств населення цієї країни. Різними розпорядженнями примушував адміністраційні уряди і шляхту, щоб закладали нові школи та щоб вже існуючі школи підпомагали всіма своїми силами ⁵⁾.

На жаль, Йосиф II за 10 років свого панування не міг ще перевести свої шкільні реформи в життя. В дійсності не багато шкіл заложено за його часів на Мадярщині, але все таки після його законів витворилося прихильне відношення урядових чинників до тих, які старалися про заснування нових шкіл, або про їх піднесення.

Це прихильне відношення старався використати і єп. Бачинський для свого шкільництва. За згодою державної адміністрації приказав засновувати українські церковні школи при кожній парафії, дав відповідну програму для навчання, а для півцеучителів організував учительські курси в цілій єпархії. Ці учительські курси на той час були досить поважні, і всі абсолюенти при кінці курсів мусили зложити відповідні іспити. Державно-урядові кола всюди допомагали єпископові в організуванні цих курсів, навіть декуди відпускали їм приміщення державних шкіл ⁶⁾.

Як бачимо, шкільні закони йосифинської доби були на користь Мукачівської єпархії, не можемо однак це саме твердити про загальну церковну політику нового імператора. Йосиф II був клясичним уособленням цесарського абсолютизму. Після його дум-

⁵⁾ Про йосифінізм в Мадярщині гляди: MARCZALI H., *Magyarorszag II Jozsef koraban*, Budapest 1882-8, vol. I-III. Йосиф II хотів знести взагалі кріпацтво, але при опозиції шляхти не міг доконати цього.

⁶⁾ КОНДРАТОВИЧ І., твір цит., стор. 67-70. МИЦЮК О., *Нариси...*, Т. II, стор. 360.

ки Папа був тільки в догматичних справах головою Церкви, а церковна адміністрація в імперії належала до нього. Тому, після смерті Марії Тереси, сам почав видавати всі церковні зарядження і номінації, а клирові та вірним заборонив навіть звертатися до Риму за диспензами. В 1782-ім році створив так зв. “церковну комісію”, в якій “освічені” священники враз з державними урядниками мали зцентралізувати і зраціоналізувати все церковне життя. Вже в наступному році ця комісія почала замикати так зв. “непотрібні” монастирі, конфіскувати їхні добра, списувати церковні маетки, касувати церковні привілеї і навіть реформувати релігійні обряди. Імператор окремим декретом взяв під державну опіку всі релігійні середні й вищі школи включно з духовними семінаріями. Щобільше, позамикав деякі дієцезальні семінарії, а на їх місце виховання клиру доручив більшим (центральним) семінаріям, в яких легше можна було виховувати питомців в дусі “освічення” ⁷⁾.

При таких невідрадних церковних відносинах еп. Бачинський знову мусів боротися, щоб не стратити своїх здобутків. В найбільшій небезпеці була духовна семінарія в Ужгороді. За думкою імператора всі українські духовні семінарії в імперії мали бути закриті й перенесені до Львова, до новоствореної української “центральної семінарії”. З того приводу скасовано і Варвареум і перемиську семінарію. Але еп. Бачинський не піддавався. Всі свої знайомості і весь свій авторитет використав для затримання своєї духовної семінарії. Вкінці, як все те не помагало, то сам поїхав до Відня і тут на імператорському дворі та в мадярській канцелярії під різними претекстами випросив залишення ужгородської духовної семінарії на дальше ⁸⁾.

Але, що вдалося єпископові Андрееві з духовною семінарією, на жаль не вдалося з деякими василіянськими монастирями в Марамороші.

Як відомо зо старих василіянських записок ⁹⁾, за часів еп. М. Ольшавського, себто, в другій половині XVIII сторіччя, в Марамороші було 11 василіянських монастирів. Правда, не були вони великими “обителями”, але деякі з них (як Угольський) грали визначну ролю в історії нашої Церкви на Закарпатті. Крім того всі вони мали свої земельні маетки і на ті часи гарні, муровані церкви, до яких радо ходили прочани з цілої околиці ¹⁰⁾.

Єпископ Андрей, який після назначення нової капітули вже більше не мав жадних спорів з Василіянами, старався захорони-

⁷⁾ MARCZALI H., op. cit., Т. II-III.

⁸⁾ АНДРУХОВИЧ А., Віденське Варвареум, стор. 153-154.

⁹⁾ КИНАХ Г., Посищення закарпатських монастирів ЧСВВ в рр. 1755, 1756, 1765, 1809., “Записки ЧСВВ”, Т. III, стор. 433-446.

¹⁰⁾ Там же.

ти всі монастирі в своїй єпархії. Але це не вдалося йому в Марамороші. Там сиділо багато кальвіністів і “освіченців” у комитатських урядах, які самі переконували Відень, що один комитат не повинен терпіти так багато монастирів на своїй території. І дійсно, віденська “церковна комісія” за спеціальним розпорядженням в короткому часі закрила Драгівський, Кричівський, Угольський, Бедевльський, Барсанівський, Євдинський, Мойсеївський, Біло-церковний і Дюлайський монастирі та сконфіскувала їхні добра ¹¹⁾.

В цій комитаті залишено тільки два монастирі, то є Боронявський і Біксардський, які залишилися нерухомо до наших часів.

Але крім тих зовнішніх небезпек йосифінізму, єп. Бачинський мусів боротися в своїй єпархії з самою ідеологією “освічення”. Як ми вже згадали, у віденській Колегії св. Варвари (Варвареум) студіювало багато українських питомців з Закарпаття. Ці питомці в віденському оточенні й під найближчою опікою “освічених” імператорських урядів мимоволі стали прихильниками, чи бодай толеруючими, ідей імператора Йосифа II. І була небезпека, що раціоналістичний релігійний світогляд закрадеться через них і між духовенство Мукачівської єпархії. Тому єп. Бачинський старався своїм батьківським серцем повернути тих віденських питомців на правильну дорогу, а з якими не міг цього досягнути по доброму, то своїми гострими зарядженнями унеможливив їхню негативну діяльність між українцями Закарпаття. І так тільки можемо зрозуміти, чому йосифинські ідеї, не дивлячись на таких колишніх знаних “освіченців”, як канон. Щавницький, ніколи не були популярними між духовенством Мукачівської єпархії.

Єп. А. Бачинський кандидат на Галицьку митрополію

Буля канонічної ерекції Мукачівської єпархії в 1771 році ставила дві не дуже приємні умови для нового єпископства. Цими умовами були: щорічне визнання віри єпископа та підчинення Мукачівської єпархії митрополічій владі Остригонського архієпископа.

Причиною першої умови були без сумніву колишні обвинувачення Ягерської ієрархії проти особи єпископа Івана Брадача. Як ми вже на початку цього твору згадували, Ягерський єпископ Карло Естергазі в 1770 році всіма силами намагався перешкодити повному визнанні Мукачівської єпархії і тому перед імператоркою і перед Апостольським Престолом обвинувачував єпис-

¹¹⁾ КРАЛИЦКИЙ А., Списокъ монастырей Чина Св. Василя Великого, существующихъ иногда въ Мараморошѣ и стертыхъ Императоромъ Йосифомъ II 1788 года, “Науковий Зборникъ” р. 1865, стор. 50-53.

копа І. Брадача в ересі й схильності до схизми ¹⁾. Через ці обвинувачення і за радою імператриці Марії Тереси, Папа Климент XIV в ерекційній булі “*Eximia regalium*” приказав, щоб Мукачівські єпископи перед клиром їхньої єпархії кожного року складали присягу, чи визнання католицької віри й документи цих присяг висилали через апостольського нунція до Риму ²⁾.

Єп. І. Брадач, на жаль, не міг довго виконувати цього наложеного обов'язку, бо вже в 1772 році помер. Зате єп. Андрей Бачинський від часу свого призначення через три роки вірно складав свою присягу й ним та капітулою підписані документи щороку вислав до Риму ³⁾. Але в 1776 році вже й йому було забагато тої присяги й через апостольського нунція звернувся до Римського Вселенського Архидієка, щоб він звільнив його від цього обов'язку, бо мовляв, щорічне повторення присяги виглядає так, якби його підозрівали непевністю у вірі й таке недовір'я зроджує згіршення в єпархії ⁴⁾.

Рим, отримавши прохання єпископа Андрея, скоро зрозумів прикре положення єп. Бачинського і вже 9-го квітня 1777 року звільнив його і всіх майбутніх Мукачівських єпископів від цього “визнання” ⁵⁾.

Таким способом для єп. Бачинського залишилася тільки друга умова, себто підданість Мукачівського єпископства митрополічій владі Остригонського архієпископа. А від цієї умови вже не так легко було звільнитися, як від згаданого “визнання віри”.

В ерекційній булі ясно було сказано, що Остригонські архієпископи мають виконувати таку саму митрополічу владу над Мукачівським єпископством, яку виконують над своїми суфраганамі ⁶⁾. Іншими словами Мукачівський єпископ став одним із суфраганів Остригонського архієпископа.

В дійсності цей суфраганат не був новим для Мукачівського єпископства. Бо, як знаємо, Остригонські архієпископи від часів “Ужгородської Унії” (1646) аж до перетворення Мукачівсь-

1) PEKAR B., op. cit., p. 77-89.

2) WELYKYJ A., Documenta Pontificum., vol. II, p. 216. “...in singulis quibusvis annis, vita comite, fidei professionem a fel. rec. Urbano PP VIII... pro Graecis Unitis praescriptam emittere coram personis sui cleri aut capituli... eamque scriptis traditam propriaeque manus earundem personarum subscriptione et sigillo munitam... Viennae ad Nuntium Apostolicum transmittere omnino teneri...”

3) ASV, Ar. Nunziatura di Vienna, vol. 79, f. 262-272.

4) ASV, Ar. Nunziatura di Vienna, vol. 189, f. 106; PEKAR B., op. cit., p. 122.

5) BASILOVITS J., Brevis notitia., vol. II, pars IV, p. 206-207.

6) WELYKYJ A., Documenta Pontificum., vol. II, p. 216: “...Ac demum pro tempore existentibus Archiepiscopis Strigoniensibus ut ipsi iurisdictionem omnem cum iure metropolitico in Ecclesias suffraganeas illius provinciae eis competit, in dictam ecclesiam cathedralem quoque Munkacsensem dicti graeci ritus uniti per Nos, ut praefertur, erectam plenarie exerceant, cum facultate etiam, toties quoties eis placuerit, ea inquirendi cognoscendique, quae ad fidei puritatem animarumque spirituale bonum noverint pertinere, Apostolica auctoritate praedicta similiter perpetuo committimus et mandamus”.

кої єпархії в апостольський вікаріят (1716) все виконували митрополиту владу над Мукачівськими єпископами. Правда, були деякі намагання в 1665 і 1707 роках, щоб Мукачівську єпархію вийняти з під юрисдикції Остригонського архієпископа і піддати Київському митрополитові, та вони не вдалися з причини політичної переваги маляр і малярських примасів ⁷⁾.

Після офіційного визнання Мукачівської єпархії (1771) єп. І. Брадач, отримавши ерекційну булю Папи Климента XIV, тішився, що міг вирватися з ягерського ярма і без слова погодився на митрополиту зверхність Остригонського архієпископа. Так само і єпископ Андрей на зверх ніколи не бунтувався проти цієї підданості, але в серці він все надіявся, що за якийсь час скине з себе цей новий тягар. І дійсно в 1774 році показалася прекрасна можливість, бо по цілій імперії розійшлася вістка, що австрійський уряд хоче створити для всіх українців імперії окрему митрополію, і він, Андрей Бачинський, є першим кандидатом на цього українського митрополита.

В дійсності проект створення однієї митрополії для всіх українців австрійської імперії зродився у Відні в 1772 році, коли по першій розборі Польщі Галичина припала Австрії. В 1773 році цей проект вже став прямо урядовим заміром цісарського двору і врешті 3-го березня 1774 року барон Пюхлер, секретар цісарської канцелярії, в імені імператорки проголосив перед віденським нунцієм, що Марія Тереса хоче церковно з'єднати українців двох новоприлучених королівств, себто "Галичини та Володимирії", з українцями Мадярщини під одною митрополією ⁸⁾.

Це була прекрасна ідея. Що більше, вона ніяк не противилася замірам Апостольської Столиці. Сам нунцій у своїй реляції до Римської курії писав, що цей проект індиректно лучиться з ідеями кардинала-секретаря стану ⁹⁾. І Рим в дійсності ніколи не противився тій митрополії, навпаки, в пізніших часах її хотів піднести до правдивого патріярхату ¹⁰⁾.

Та не зважаючи на прихильні відносини, цієї митрополії годі було зреалізувати. Біда була, що все це питання у Відні перетягнено на політичну сторінку. Мадяри, як відомо з історії, все намагалися, щоб Галичину здобути для себе. А тепер, як цю українську провінцію приділено до імперії тільки тому, що цісар, як малярський король, мав титул також галицько-володимирського

7) BARAN A., *Metropolia Kioviensis et Eparchia Mukacoviensis*, p. 65-95; PEKAR B., *op. cit.*, p. 31-45; HODINKA A., *Tört.*, p. 320-440.

8) ASV, *Nunziatura di Germania*, vol. 393-4, f. 328. "il progetto ultimamente partecipatomi dal Sig. Secretario Püchler in nome della Sovrana di riunire sotto il nuovo Metropolitano i Rutheni de' due nuovi Regni e del Ungheria..."

9) Там же, "...Il progetto... colliga indirettamente coll'idea indicatami da Vostra Eminenza..."

10) BARAN A., *Progetto del Patriarcato Ucraino di Gregario XVI*, in "Analecta OSBM", vol. III, fasc. 3-4, pp. 454-475; Його же: Логос, 1962/1.

короля, мадяри всіма силами намагалися закріпити тут свої позиції. Тому мадярська канцелярія, почувши вістку про створення однієї митрополії для всіх українців-католиків в імперії, піддала думку, щоб Мукачівський єпископ, як такий, став митрополитом, а галицькі єпископи були його суфраганамі. Але ця думка не подобалася цісарській канцелярії, яка мала готовий плян про відділення Галицької митрополії від Київської і прилучення до неї Мукачівської єпархії. За тим пляном стояли і галицькі українці під проводом о. крилошанина Івана Гудза. Вони фактично не мали нічого проти кандидатури Бачинського, але хотіли, щоб він був Галицьким, а не Мукачівським митрополитом. Та проти цього запротестувала мадярська канцелярія, бо боялася зовнішніх українських тенденцій і національного іредентизму на Закарпатті ¹¹).

Мадяри властиво мали чого боятися, бо єп. Андрей Бачинський вже під кінець 1773 року нав'язав ближчі реляції з галицьким клиром і вони добре себе розуміли в усіх церковно-політичних проблемах. Цікаві були головно переговори львівського каноніка Антона Левинського з єп. Бачинським, де вони мали погодитися на спільні акції у Відні і на взаємну допомогу ¹²). В дійсності єп. Бачинський від того розговору все заступав українців з Галичини і навіть давав про них позитивні реляції до цісарської канцелярії ¹³).

Та відділення Галицької митрополії від Київської крім згаданих політичних причин мало ще велику перешкоду в особі самого Львівського єпископа Лева Шептицького. Він, як відомо, в 1762 році був назначений помічником Київського митрополита з правом наслідства ¹⁴), і він хотів бути Київським митрополитом, а не Галицьким. Тому щойно, після його смерті (13. IV. 1779), можна було зреалізувати питання окремої Галицької митрополії.

¹¹) HARASIEWICZ M., *Annales Ecclesiae Ruthenae*, Leopoli 1862, p. 579. "Anno 1774 sub die 9 Novembris scripsit Joannes Gutz Vienna ad officialem Leopoliensem Ruthenum Antonium Lewinski, quosdam consiliarios et agentes Hungaricos fecisse instantiam, ut Episcopus Munkatiensis sit Metropolitae Ruthenorum in Hungaria, sed tulerunt negativum responsum. Pro hoc vero casu, si Metropolia Ruthenorum Kijoviensis et Haliciensis separaretur, huic Episcopo appromittitur Metropolia Haliciensis. Et revera emanavit jam super hac re decretum Aulae, sed nescio, ex qua causa hoc decretum non sit publicatum; verosimiliter cancelaria Hungarica fecit oppositionem..."

ПЕТРУШЕВИЧЬ А. С., *Сводная Галицко-Русская Лѣтопись* pp. 1772-1800, Львов 1889, стор. 125.

¹²) MALINOWSKI M., *Die Kirchen und Staats-Satzungen bezüglich des griechisch-katholischen Ritus der Ruthenen in Galizien, Lemberg 1861*, p. 302.

¹³) APF, *Miscelanea Valachorum*, vol. I, f. 9. "Lo stesso Vescovo (di Munkacs) ha anche presentato a Sua Majestà il Memoriale per l'erezione dei Capitoli Rutheni di Leopoli etc. E' stato accolto graziosamente, ma intanto si è rimesso al Governo di Leopoli pro informazione".

¹⁴) WELYKYJ A., *Documenta Pontificum*, vol. II, p. 179-181. Як відомо, єп. Лев Шептицький щойно в 1778 році, по смерті Ф. Володковича, став Київським митрополитом. Гляди: Там же, стор. 257.

Дійсно вже 5-го серпня 1779 року сама Галицька губернія подала до цісарської канцелярії новий проект на відновлення Галицької митрополії. За цим проектом Львівське єпископство мало бути піднесене до гідности митрополії, і цій митрополії мали підчинятись також всі українці греко-католики Малярщини ¹⁵). Як кандидата на першого Галицького митрополита, губернія 8-го серпня запропонувала Мукачівського єпископа Андрея Бачинського ¹⁶).

Деякі автори думають, що кандидатура еп. Бачинського була тісно зв'язана з прилученням Мукачівської єпархії до майбутньої Галицької митрополії. Та це помилка. В дійсності його кандидатура в 1779 році мало що залежала від прилучення Мукачівської єпархії до Галицької митрополії. За нашою думкою, найкраще з'ясує це питання Андрухович в своєму творі про Віденську Колегію св. Варвари. Його рації є ось такі: "Бачинського подала губернія тому, бо Марія Тереса хотіла на львівське єпископство чоловіка чужого, не галицького уродження, а даліше і тому, що будучий львівський єпископ мав, ставши митрополитом в Галичині, закінчити процес з Василіянами й заложити капітулу та привернути згоду між світським духовенством і Василіянами" ¹⁷). Крім того губернія добре знала, яким авторитетом тішиться еп. Бачинський у Відні, головно перед імператоркою Марією Тересою і що цей авторитет дуже послужив би для початків цілої митрополії.

Та на жаль, цей новий проект Галицької губернії не міг бути зреалізований в тих часах. В 1780 році померла імператорка Марія Тереса, а її син Йосиф II в часі незгод з Апостольською Столицею не міг довести до кінця це питання. Тільки, після смерти Йосифа II, в 1796 році відновила губернія свою давню пропозицію про відновлення Галицької митрополії, але в тій пропозиції в кандидатурі вже еп. Бачинського випередив Львівський єпископ Петро Білянський ¹⁸). Піддержано на другому місці ще й кандидатуру еп. Бачинського, але вже тільки тому, щоб українців Закарпаття легше можна було прилучити до майбутньої Галицької митрополії. Та правду кажучи, вже не було багато надій до об'єднання закарпатських українців з Галицькою митрополією. Сам галицький губернатор J. de Gaisruk ставився досить негативно

15) ПЕТРУШЕВИЧ А., Св. Гал-Рус. Лѣтопись pp. 1772-1800, стор. 125. "Въ томъ году 5 Августа отъ Галиційского губерніумъ сдѣлано было предложеніе къ императорскому двору, ut Leopoliensis episcopatus ruthenus ad Metropoliam elevaretur et Metropoliae Leopoliensi etiam episcopi ritus graeco-cath. in Hungaria et Transilvania subordinarentur".

16) Там же, "Того же года 8 Августа сдѣлано предложеніе, чтобы Мукачевский епископъ Бачинскій перенесенъ былъ во Львовъ и номинованъ митрополитомъ". cfr. HARASIEWICZ M., op. cit., p. 579.

17) АНДРУХОВИЧ А., Віденське Варвареум, стор. 153-154.

18) HARASIEWICZ M., op. cit., p. 667-668.

до цього приєднання. І він це робив з чисто політичних причин, бо мовляв, українці так з'єднані й скріплені можуть бути небезпечними для імперії¹⁹).

В кожному разі цісарська канцелярія, одержавши пропозицію галицької губернії, мусіла довідатися про думку мадярської канцелярії щодо прилучення українських греко-католиків Мадярщини до майбутньої Галицької митрополії. Запитана мадярська канцелярія в короткому часі дала зовсім негативну відповідь. Причина такого негативного ставлення цієї канцелярії не була тайною. Мадяри боялися української національної єдності, хоча їхні аргументи цього не виявили. Вони старалися в дипломатичний спосіб побудувати свої рації. Ось вони: 1) Греко-католицькі єпископи в Мадярщині мають примаса за митрополита. 2) Греко-католицькі єпископства дістали фундації від латинських єпископств у Мадярщині та платять парохам з мадярського релігійного фонду, тому не випадає, щоб були піддані чужому митрополитові. 3) Таке підчинення Галицькому митрополитові противиться конституції Мадярщини. 4) Культурно й пасторально греко-католицьке духовенство більше скористає, коли буде мати митрополита в своїм королівстві, бо чужий ніколи не буде дбати в серці про добро батьківщини²⁰).

Ці рації, хоча не були правдивими, все таки переконали цісарську канцелярію, що при такому ставленні мадяр годі прилучити закарпатських українців до Галицької митрополії, і вона відкинула пропозицію галицької губернії. З відкиненням цієї пропозиції пропала й кандидатура єп. Андрея Бачинського.

Як відомо, Галицьку митрополію віднолено аж в 1807 році, але в процесі відновлення від 1796 року вже більше не згадувано про прилучення закарпатських українців до тієї митрополії і так само не стрічаємося з кандидатурою єп. Андрея Бачинського²¹).

¹⁹) Там же; PELESZ J., *Geschichte der Union der Ruthenischen Kirche mit Rom*, Wien 1880, p. 660-661.

²⁰) HARASIEWICZ M., *op. cit.*, p. 668-669. "...opinio regiae Hungaricae aulicae cancellariae, quae sese huic projecto plane contrariam adaperuit, reponendo, quod 1) Episcopi Hungariae ritus graeco-catholici in persona Primatis Regni habent suum Metropolitanam, 2) Episcopatus ritus graeco-catholici e fundatione Episcopatum latini ritus sunt fundati, et parochi e fundo religionis Hungarico dotati, quare malas id post se traheret sequales, si hi Episcopi suo latini ritus Metropolitanae subtraherentur et subjicerentur Metropolitanae extraneo; 3) Ejusmodi subordinatio absque violatione constitutionis regni fieri nequeat, et vel clerus hungaricus a galiciensibus subselliis dependeret, et tractaretur justa normalia in publico ecclesiasticis in Galicia existentia, vel Metropolitanus Galiciensis ab instantiis regni Hungariae dependeret. In primo casu procederetur contra leges regni Hungariae, in altero casu id causaret ambages et diversarum collisionum praerberet ansam; 4) Cultura cleri ritus graeco-catholici et melior in cura animarum ordo plus lucretur, si idem Metropolitanam in regno habet, quam si extero Metropolitanae subordinaretur, quum idem qua alienigena nunquam bonum patriae cordi habiturus sit..."

²¹) HARASIEWICZ M., *op. cit.*, p. 780. "...de incorporandis huic Metropoliae Episcopis Hungariae ritus graeco-catholicis non est amplius sermo, cum id jam a Sua Majestate sit decisum".

Прилучення українців Спішського комитату до Мукачівської єпархії

Як загально відомо, українці в Спішським комитаті ¹⁾ мали свою специфічну історію, яка церковно часто відділювала їх від загального українського населення в Мадярщині. Вперше, початком XV сторіччя частина Спішського комитату була прилучена до польського королівства і тим самим деякі українці підпали під юрисдикцію Перемиського єпископа ²⁾. Дальше, по смерті першого, наскрізь унійного, Мукачівського єпископа Партенія Петровича (1664) для цілої Мукачівської єпархії настали важкі часи, часи безправ'я і безголов'я ³⁾. Але Спішський комитат зберігся від того лиха. Там, примасом Мадярщини назначений, вікарій, дуже ревний і вчений священник, Іван Липницький управляв українськими парафіями і підніс їх духово й матеріально на вищий рівень від усіх інших парафій Мукачівської єпархії ⁴⁾. Вкінці, по назначенні Геннадія Юрія Бізанція апостольським вікарієм українців в Ягерській латинській дієцезії (1716), тому що Спіш не належав територіяльно до Ягерського єпископства, відділено ці парафії від юрисдикції Мукачівського апостольського вікарія і підчинено місцевим латинським "ординаріям" ⁵⁾. Від тих часів спішські українські парафії, аж до створення нової Спішської латинської дієцезії, належали частинно до Остригонського архієпископства й частинно до Рожнявського єпископства, де дійсно були незле трактовані.

Але в 1777 році з північної частини Остригонського архієпископства створено Спішську латинську дієцезію, і до неї приділено 11 найкращих українських парафій цього комитату. Новий Спішський єпископ Карло Салбек вже від першого початку сво-

¹⁾ Ми говоримо про "українські парафії" Спішу в розумінні XVIII сторіччя. Сьогодні більшість колишнього українського населення називає себе "словаком", але за часів єп. Бачинського в урядових документах всюди названо їх "рутенами", це є "українцями".

²⁾ Пам'ять А. Б., "Свѣтъ" 8. VI. 1868.

³⁾ BARAN A., Metr. Kioviensis et Ep. Mukačoviensis, p. 65-87; HODINKA A., Tört., p. 378-399.

⁴⁾ HODINKA A., Okmànytàr, p. 254-255; Eiusdem, Tört., p. 392.

⁵⁾ PEKAR B., op. cit., p. 40-54.

го урядування показався неприхильним до українських парафій і до дальшого затримання їхнього східного обряду. Дарма просили всі українські парахи делегацією про толерантність. Дарма показували йому папські булі й всі зарядження св. Конгрегації для поширення віри про затримання східного обряду між українцями. Нічого не помагало. Тільки ще гірше наставило єпископа проти своїх східньо-обрядових вірних.

Греко-католицькі парахи Спішу, бачачи таке негативне ставлення єп. Салбека, 25-го липня 1780 року зійшлися на спільні наради в парафії Словінка, щоб обговорити й випрацювати оборонні пляни проти латинізації свого нового ієрарха. І в наслідок цих переговорів в 1781 році випрацювано для Спішського єпископа окремішій меморіал в справі толерантності східного обряду та піддержання унії в давній Мадярщині. Але вислід був ще прикріший. Єпископ відкинув всі просьби греко-католицьких парахів, а отця В. Ямборського, параха Словінки, суспендував і післав на реколекції до отців миноритів ⁶⁾).

Українське духовенство Спішського комитату було сильно обурене на таке поступування єпископа, але треба було мовчати, щоб не погіршити справи. Однак це прикре положення не тривало довго. Дня 11 серпня 1786 року прибув до Пряшева імператор Йосиф II. При цій нагоді один з спішських священиків, о. Михайло Канюк, тодішній сотрудник парафії Годермарк, в імені українського клиру офіційально просив імператора, щоб той своїм цісарським декретом прилучив усі спішські греко-католицькі парафії до Мукачівської єпархії ⁷⁾).

Імператор, вислухавши цього прохання, видно, добре зрозумів ситуацію цих парафій, бо вже 26-го серпня 1786 року мадярська намісницька рада веліла єпископові Бачинському поїхати до Спішського комитату та приєднати там 11 греко-католицьких парафій до своєї єпархії. Крім того намісницька рада додала, що це приєднання треба найшвидше зробити, бо деякі парафії хочуть перейти, чи вже перейшли, на вірменський обряд. Копію цього повідомлення намісницької ради в тому самому часі також переслано й Спішському вікарієві ⁸⁾).

Єп. А. Бачинський, одержавши це повідомлення, не зрозумів добре його змісту й 31-го серпня просив формального вияснення. Але намісницька рада, без додаткових пояснень, 14-го вересня відповіла, що єп. Бачинський має перебрати спішські парафії, бо така є воля цісаря. Він хоче передати "своїх своїм" ⁹⁾).

З цього другого повідомлення єпископ Андрей зрозумів, що тут розходиться про поважну справу й зразу написав до спіш-

⁶⁾ Память А. Б., "Свѣтъ", 8. VI. 1868.

⁷⁾ Там же.

⁸⁾ Там же.

⁹⁾ Там же.

ського вікарія і до колишнього пароха Словінки, о. Василя Ямборського, що 8-го і 9-го жовтня буде в Спішськiм комитаті, щоб зреалізувати приказ цісаря. Але в жовтні єп. Бачинський не міг приєднати спішських греко-католиків, бо 26-го вересня отримав нове повідомлення намісницької ради, в якому доручено йому зачекати з приєднанням спішських українців до дальшого наказу. Намісницька рада хотіла якнайкраще допомогти спішським греко-католикам, і в тім захопленні перший раз виринула в неї думка, чи не краще було б для Спішу та для українців західньої частини Мукачівської єпархії створити окрему єпархію ¹⁰).

Єп. Бачинський 14-го листопада відповів на останнє повідомлення намісницької ради довгою реляцією. В ній єпископ описав історію спішських українців у XVIII-ім сторіччі й подав проєкт, який, за його думкою, розв'язав би всі труднощі спішських греко-католиків. Цей проєкт виглядав ось так: Щоб полагодити всі міждієцезальні роздори, треба конче прилучити всі греко-католицькі парафії, які знаходяться під владою латинських єпископів, до Мукачівської єпархії. Так само треба віддати Мукачівському єпископові 5 українських парафій, що від 1412 року знаходяться під юрисдикцією Перемиського єпископа. Для тих парафій треба поставити окремий вікаріят в Кошицях чи в Пряшеві, щоб могли жити далі своїм життям і щоб не разило їх це нове приєднання. Коли б вікаріяту зараз не можна поставити, то нехай ці парафії будуть окремим архидияконатом під юрисдикцією Мукачівського єпископа ¹¹).

Тим часом намісницька рада, 20-го жовтня 1786 року, через Михайла Бар. Бригидо, пароха Левочи та якогось Володислава Гергеля отримала інформації з латинської сторони. В них, хоча категорично неговано зле трактування українців східнього обряду в Спішській латинській дієцезії, то все таки стверджено, що найкращою розв'язкою для всіх католиків Спішу є прилучення спішських греко-католицьких парафій до Мукачівської єпархії ¹²).

По одержанні цих інформацій намісницька рада вже більше не вагалася з прилученням спішських парафій до Мукачівської єпархії. І дійсно 3-го лютого 1787 року вийшов офіційний декрет, який проголосив, що всі парафії східнього обряду зо Спішської і Рожнявської дієцезій, як також 5 парафій з Перемишської єпархії є безпроволочно прилучені до Мукачівської єпархії. Крім того, для тих новоприлучених парафій створено окремий вікаріят, а для вікарія призначено 1200 флоренів річної платні ¹³).

На основі цього декрету зо Спішської дієцезії 23-го квітня передано такі парафії: Нижчий Рейпаш, Гельцмановци, Годермарк, Койсо, Ліпнік, Ольшавици, Остурна, Порач, Словінка, Торіска і Завадка. Із Перемиської єпархії 28-го того самого місяця виді-

лено ті церкви: Каміюнка, Якубово, Літманова, Ярембина і Сулин. З Рожнявської дієцезії не було легко відділити греко-католицькі парафії, бо Рожнявський єпископ Антін Андраші не хотів передати їх без римської апробати. Вкінці 7-го травня єп. Бачинський перебрав 9 церков: Голнице, Ремета, Сведлер, Вагендріссел, Жаковци, Прагендорф, Тегел, Мардетово і Фолкмар, під умовою, що він дістане на це згоду Апостольської Столиці ¹⁴).

По закінченні офіційного акту прилучення єп. Бачинський розділив спішські парафії на два архиidiaконати ¹⁵), і піддав їх новому кошицькому вікарієві. Та цей кошицький вікаріят має свою окрему історію.

Вже декрет намісницької ради з дня 3-го лютого 1787 року запросив єп. Бачинського, щоб подав гідного кандидата на майбутнього вікарія для спішських парафій ¹⁶). Єпископ, на це запрошення, подав каноніка Івана Пастелія. І це був одинокий кандидат, так що намісницька рада не потребувала вибирати. В такім разі о. Пастелі вже 7-го квітня отримав від намісницької ради номінацію на першого кошицького вікарія ¹⁷). Отець Пастелі повідомив 2-го травня єп. Бачинського про своє назначення, який в тому часі перебував у Спішському комитаті й на кінці свого листа додав, що номінаційний декрет нічого не говорить про урядовий дім і помешкання нового вікарія ¹⁸). Єпископ, отримавши листа о. Пастелія, 20-го липня написав до намісницької ради та просив подарувати дім отців домініканців з церквою, або один жіночий монастир з каплицею, або єзуїтську кошицьку церкву з сусіднім державним будинком ¹⁹). Та будапештська намісницька рада, на ці прохання єпископа, нічого не відписала.

Щоб справа церкви й будинку кошицького вікарія була скоро поладжена, єп. Бачинський написав наполегливого листа 1-го березня 1788 року до кошицького адміністратора, барона Вийчеї ²⁰). Але Вийчеї у своїй відповіді з 21-го березня 1788 розкрив перед Мукачівським єпископом цілий ряд клопотів, що відносилися до будинків кошицького вікарія. Намісницька рада, як писав Вийчеї, вже при кінці 1787 року питалася його, чи не можна б передати греко-католицькому вікарієві в Кошицях францисканський монастир, що стоїть порожній на краю цього міста. Та

¹⁰) Там же.

¹¹) Там же.

¹²) Там же.

¹³) Там же; DUCHNOVICS A., *Chronologica historia almae Diocesis Eperjensis*, 1846, (manuscriptum), p. 5.

¹⁴) Память А. Б., "Свѣтъ" 8, VI, 1868.

¹⁵) Там же.

¹⁶) Там же.

¹⁷) Там же.

¹⁸) Там же.

¹⁹) Там же.

²⁰) Там же.

Вийчеї відповів, що було б краще, щоб монахині перенеслися до дому францісканців, а вікарій до монастиря монахинь. І намісницька рада була б вже погодилася на цю зміну, та знову, шкільний інспектор граф Терек, що старався боронити монахинь, піддав нову думку, щоб домініканці пішли до францісканського дому, а вікарій до їхнього. На основі таких різnorodних проєктів намісницька рада була трохи збентежена й просила Вийчеї, щоб він описав францісканський монастир, що цей зробив 18-го березня і від того часу чекав на остаточне рішення ²¹).

Єп. Бачинський, довідавшись про стан речей з письма кошицького адміністратора, не хотів надто докучати намісницькій раді й тому спокійно чекав, щоб рада сама вирішила це питання. Але не дочекався, бо з Будапешту впродовж трьох місяців не приходило нічого. Таким чином 21-го червня знову написав до намісницької ради для приспінення рішення ²²).

Вкінці 12-го липня намісницька рада в імені королівських властей державним декретом проголосила ерекцію кошицького вікаріату. В декреті сказано, “щоб вікарій завжди був вибраний з-поміж каноніків Мукачівської капітули та щоб був представлений до апробати цісарській милості, щоб цей вікарій, попри платні каноніка, отримав з релігійного фонду ще 1200 флоренів річної платні, та щоб мешкав у Кошицях” ²³). Про вікаріяльні будинки було сказано, що це може вирішити тільки спеціальна комісія, зложена з представників Ягерського єпископа, міста Кошиць і Мукачівської єпархії, під предсідництвом кошицького адміністратора барона Вийчеї ²⁴).

По висланні цього декрету (на початку серпня дійсно зійшла комісія, де Ягерського єпископа представляв Адам Орос, кошицький латинський парох. В імені міста виступали М. Баняї, С. Шехович і Й. Вагнер. Від Мукачівської єпархії прибули: Андрей Жеткий і Михайло Брадач. Після інтенсивної праці 13-го серпня комісія рішила, що домініканський монастир і до того монастиря належача церква мають бути передані для нового вікаріяльного дому ²⁵). Одначе намісницька рада не хотіла апробувати цього рішення, тільки 5-го жовтня зголосила цілий проєкт перебудови домініканського монастиря ²⁶).

Вийчеї, по одержанні листа намісницької ради, зараз написав до єп. Бачинського і просив, щоб з Ужгороду вислано когось для

²¹) Там же.

²²) Там же.

²³) DUCHNOVICS A., op. cit., p. 6. “. . . ut Vicarius foraneus semper a Capituli Munkacsiensis Canonicis eligatur, Suaeque Majestati Sacratissimae pro confirmatione praesentetur, ac praeter Praebendam suam Canonicalem e Fundo Religionis 1200 florenos. . . titulo salarii percipiat, atque in civitate Cassoviensi. . . resideat”.

²⁴) Память А. Б., “Свѣтъ” 15. VI. 1868.

²⁵) Там же.

²⁶) Там же. Намісницька рада дослівно хотіла: “Planum et sumptum proiectum quoad aedificia claustris dominicalis”.

опрацювання згаданого проекту. Єп. Бачинський, на це прохання, вислав вже самого о. Пастелія і свого секретаря та свояка о. Теодора Бачинського, які, по кількох днях, прибули до Кошиць²⁷⁾. По приїзді о. вікарія Пастелія і о. Теодора Бачинського проект був готовий за пару днів і зразу вислано його до намісницької ради. Але без успіху. Рада даліше відтягала вирішення цього питання. Вкінці, по довгих тяганинах і зусиллях, намісницька рада призначила монастир отців францісканців на будинок вікаріяту²⁸⁾. Але це вже було пізно для нового вікарія, бо о. Пастелі, знеохочений цими труднощами й відказуючись слабим станом здоров'я, вже 27-го червня 1789 року зрікся свого уряду²⁹⁾. На його місце намісницька рада 13-го січня 1790 року, на пропозицію єпископа Андрея, назначила каноніка Михайла Брадача³⁰⁾. Він підніс цей вікаріят і поволі, з поміччю єп. Бачинського, до нього приєднав цілу західню частину Мукачівської єпархії. Вкінці в 1818 році з кошицького вікаріяту повсталася Пряшівська єпархія.

Культурна, національна і духовна праця єп. А. Бачинського в останнім 20-ти літті його життя

Під кінець 1789-го року єпископ Андрей Бачинський зробив першу помилку свого єпископства. Цією помилкою було надмірне протегування свого близького свояка, молодого й не дуже здібного о. Теодора Бачинського. Єпископ Андрей свого свояка о. Теодора, вже по скінченні семінарії, назначив єпископським секретарем, а 5-го листопада 1789-го року підвищив на каноніка та на ректора Ужгородської семінарії¹⁾.

Всім виглядало (як каже автор життєпису єпископа в "Свѣті"), що єп. Бачинський приготував свого свояка о. Теодора на свого наслідника²⁾. Таким поступуванням єпископ Андрей викликав обурення в сферах клиру. Головно бувший ректор семінарії, о. Іван Кутка, сильно бунтував своєю агітацією проти єпископа. До опозиційного табору намовив ще і сваявського пароха Григорія Кошуну й спільними силами задумали знищити популярність і поважання єпископа Андрея. Єп. Бачинський не міг дозволити на такий бунт в своїй єпархії і розпочав процес проти цих двох священників³⁾. Хоча ці священники, після вироку, упокорилися і прийняли рішення процесу, однак даліше лишилися

²⁷⁾ Там же.

²⁸⁾ DUCHNOVICS A., *op. cit.*, p. 7.

²⁹⁾ Там же; Память А. Б., "Свѣтъ" 15. VI. 1868.

³⁰⁾ Там же; DUCHNOVICS A., *op. cit.*, p. 8.

¹⁾ Память А. Б., "Свѣтъ" 15. VI. 1868.

²⁾ Там же. Автор при цих твердженнях відкликається на авторитет Михайла Лучкая.

³⁾ Память А. Б., "Свѣтъ" 15. VI. 1868.

незадоволені зо свого єпископа. Та 1800-го року нагло помер о. Теодор Бачинський і поволі затратилося все недовір'я до єпископа Андрея ⁴⁾).

По 1790-ім році єп. Бачинський старався про культурне й духове піднесення своєї єпархії. Перше, що вдалося йому досягнути, це було творення великої бібліотеки. Як відомо, єп. Ольшавський, за часів свого єпископату, назбирав гарну приватну бібліотеку, що по смерті залишив для Мукачівського єпископства ⁵⁾. Єп. Бачинському вдалося збільшити цю бібліотеку ужгородською бібліотекою отців єзуїтів. По переданні єзуїтського будинку в Ужгороді, передали єп. Бачинському 2-го серпня 1775-го року там знайдену бібліотеку, де знаходилося 1858 книг ⁶⁾. Та хоч єп. Бачинський урядово перебрав цю бібліотеку ⁷⁾, все таки вона не перейшла до єпископського маєтку, бо в донатійних декретах залишено згадку про її дарування. Тому єпископ Андрей в 1790-ім році листовно просив цісарську канцелярію, щоб імператор врешті подарував йому цю бібліотеку. Імператор Леопольд II назначив Ягерську капітулу, щоб вона передала ці книги мукачівському єпископові й вона 1793-го року вірно переписала всю єзуїтську бібліотеку на єп. Андрея Бачинського ⁸⁾.

Таким способом єп. Бачинський вже посідав гарну бібліотеку, що нараховувала на 2500 книг. Та це не вдоволило його. Він хотів, щоб ця бібліотека репрезентувала культурний рівень цілої Мукачівської єпархії, і щоб вона могла служити до наукової праці українського клиру в давній Мадярщині. За Лучкаєвим твердженням єп. Бачинський видав спеціальний наказ до священства, щоб старі рукописи й цінніші літургічні книги приносили до єпископської бібліотеки ⁹⁾. Крім того через тодішніх славистів професорів Дюріча і Добровського, як також через знаного лютеранського пастора Юрія Рібаїя, закуповував головніші видання славистів австрійської імперії і сусідніх слов'янських народів ¹⁰⁾. Не диво, що ужгородська єпископська бібліотека, по смерті єпископа Андрея, нараховувала вже більше як 9,000 томів ¹¹⁾.

Крім бібліотеки, єп. Бачинський створив ще й єпископський архів, де старався зібрати всі важливі документи з історії Карпатської України. Тому в 1796-ім році видав спеціальний окружний лист до закарпатського клиру, щоб старі грамоти й документи,

4) Там же.

5) HODINKA A., Tört., p. 686-688.

6) Там же, стор. 688-694.

7) Там же, стор. 694. Ось цитата єп. Бачинського: "... elismerem, miszerint a fent részletezett könyveket a császári-királyi biztosság valósággal átadta nekem s én azokat 1775 aug. 2-án átvettem".

8) HODINKA A., Tört., p. 699.

9) Там же, стор. 700.

10) Там же, стор. 700-701.

11) НЕДЗЕЛСКИЙ Е., Очеркъ карпаторусской литературы, Ужгородъ 1932, стор. 87.

що знаходяться в старих церквах і парафіях були прислані до нового єпископського архіву ¹²⁾).

Від 1796-го року вже лишилося нам багато його оригінальних заряджень, де старався єп. Бачинський піднести культурно, духово й національно своїх священників. Кінцем 1796-го року напр. виступає проти надмірного вживання алькогольних напиків: “Понеже злоприкладное сіє п'янство, в многом случаю частократно парохом на корчмах случаются сего ради от нынѣ прочее на корчмѣ парохом якоже дома... тако и индѣ все конечно запрещаются” ¹³⁾. Дальше, 4-го березня 1797-го року наказав, що ніхто з парохів не може переходити без дозволу єпископа на іншу парафію, бо були випадки, що священник священника підступом, чи підлєсливістю, викидав зо своєї парафії ¹⁴⁾). Початком 1798-го року зарядив відбування деканальних соборчиків два рази річно. Після цього зарядження кожний парох мав з'явитися на цих соборчиках. Коли не з'явився, то віце-архидиякон мав його писемно визвати, щоб оправдався, а “аще парохъ по сему на соборъ не прійдетъ, и по соборѣ абіе до 15. дня предъ своимъ віцеархидиякономъ достовѣрно не оправдится—тымъ самымъ дѣломъ отъ священнодѣйствія запрещается—и запрѣщенъ къ мнѣ до Ужограду поставитися долженъ будетъ” ¹⁵⁾). Дня 4-го вересня 1798-го року видав свій славний окружний лист в обороні української мови в виховуванні нової священницької генерації: “Съ болѣзнію сердца вижду: же многихъ родителей сынове по больше рокахъ изъ латинскихъ школъ сѣмо на ексамень приходящии, и до сану клирическаго вступити жєлающии въ своей руской науцѣ такъ барзѣ занедбалии и глупии невѣжды приходятъ: ани читати, ани самое еще имя свое написати—изъ напѣву же, или изъ уставу церковнаго ани уста растворити отнюдъ не знаютъ; зане еще шесторічнии нѣким руское свое набоженство оставиша, безъ которыя однакож науки—аки нуждныя нуждою средствія—до сана клирическаго вступити не могутъ, отсюду же бываєтъ: яко таковии невѣжды потребуютъ въ семинарии отъ початку руския науки съ кривдою Богословской науки, и фундації зачинатися учити—инии же въ парохии пришедши про то жеде невѣжество сами своєю набоженства бывають посмѣхъ, и злочестивии губителіе, и ругателіе; тогорادي извѣстно всѣмъ Возлюбленостямъ вашимъ да будетъ соборно; абы ани единъ жаденъ сына своего—хотай бы як либо въ чужихъ языкахъ выучинаго школяря сѣмо до клиру не засылаєтъ, еще въ своей пер-

12) HODINKA A., Tört., p. 699-700.

13) TICHY F., Vyoj soucasného spisovného jazyka na Podkarpacké Rusi, v Praze 1938, p. 22.

14) Память А. Б., “Свѣтъ” 11. V. 1868.

15) Там же.

воначальной русской не будет обученый и привычаемый”¹⁶⁾. Дня 24-го березня 1799-го року наказує парохам в неділі і свята правити Службу Божу у власній церкві, а не ходити чи їздити на монастирські відпусти, бо “таковий парохъ не токмо въ самомъ монастырю, но и въ своей парохіи на кару отъ всякаго священнодѣйствія запрѣщается—развѣ тыхъ поблизкихъ нѣкоторыхъ пароховъ, которіи близко на прешломъ соборѣ судомъ соборнымъ опредѣляются, и съ своимъ народомъ купно ради помощи и набоженства прійти возмогутъ”¹⁷⁾. По році точно від цього останнього окружного послання, себто 24-го березня 1800-го року, еп. Бачинський знову виступив в обороні рідної мови й українсько-слов'янського обряду серед священства Карпатської України: “Возлюбленні сынове! Не токмо въ потупленіе, но паче и въ самое умаленіе день отъ дне приходить Рушцизна наша—и отечество наше—русское набоженство! ибо всецѣлое юношество за чуждыми инностранными по свѣтѣ разходится языками и науками, своего же языка науки, и набоженства, въ которыхъ бы санъ священнический получить и народови своему служить хотяй отнюдь, или мало что знаютъ; тобто убо ради паки прошлорочное мое установленіе памятствующе обновляю; абы жаденъ никтоже изъ якихъ либо высокихъ школь латинскій школяръ кромѣ своя отеческія природныя науки рускія—безъ которой невозможно есть въ священствѣ народу своему служить, сѣмо священство просити не дерзнулъ, лучше бо, й полезнѣйше есть въ болшой части Діоцезій единойзычному рускому въ своемъ уставѣ, и набоженствѣ упражненному и сему въ богословій просвѣщенному священникомъ быти; нежели безъ сея науки съ чуждыми токмо языками между своимъ народомъ соблазнъ потупу и умаленіе набоженства наносити”¹⁸⁾. Вкінці 1-го січня 1806-го року ще сильніше натискає на прив'язання до обряду й до рідної мови та викликає найсильніші національні почування: “Возлюбленні сынове парохіи! На содержаніе въ своемъ составѣ което либо народа, не есть большаго и крѣпчайшаго союза нежели содержаніе природнаго отеческаго и матернаго своего языка, письма и набоженства; якоже и во преки: искусствомъ и многими прикладами явно есть, яко аще который народъ природнаго началнаго своего азыка лишатися и гнушатися начинается, абіе тѣмъ самымъ и самый народъ въ разтлѣнное премѣненіе приходитъ, по извѣстному прикладу и свѣдѣтельству Моравскаго и Чешскаго народа, иже отъ святыхъ Отець Кирила и Методія пріемше свѣтъ восточнаго набоженства в началѣ бысть словенорускаго языка, письма и набоженства, послѣ же съ залишеніемъ и

¹⁶⁾ Там же; ТІСНУ Ф., *op. cit.*, p. 153-154.

¹⁷⁾ Память А. Б., “Свѣтъ” 11. V. 1868.

¹⁸⁾ Там же.

перемѣненіємъ сего, всячески перемѣнися. Возрѣте на сусѣднихъ заграничныхъ соплеменниковъ, не имѣете ли, сынове, изъ сея части причини боятися подобнаго съ временемъ премѣненія? Но что на иншихъ народѣхъ зрѣти, внемли и бодрствуй угрорусская Діоцезіе Мукачевская, да не и тебѣ тое случится со залишеніємъ отеческаго и матернаго своего языка и письма”¹⁹⁾.

Як бачимо найбільшим старанням еп. Бачинського було зберегти свій нарід від національного й церковного, або краще сказати обрядового, індивідуалізму. В тому часі вже починало підносити голову малярське національне відродження, що потім перемінилося у фанатичний іредентизм. Малярі бачили, що в їхній старій державі вже чисельно більше місця займають не-малярські національності й шукали способів, щоб засимілювати ті національності. Еп. Бачинський передбачував ці намагання маляр і хотів приготувати свій нарід до остаточного спротиву. Тому й писав ці освідомлюючі послання. Та, крім послань, він багато старався, щоб виховати для українського народу Закарпаття нову інтелігенцію. Заохочував молодь до студій і як побажимо, не без успіху. Давав поважні стипендії для осягнення університетської освіти²⁰⁾. Різними нагородами заохочував українських науковців до писання поважних праць²¹⁾. А в останніх роках здійснив одну з своїх найбільших мрій: поставив постійний український учительський ліцей в Ужгороді. Але цей ліцей має свою окрему історію, якою нам варто окремо зайнятися.

Як ми вже згадали, за часів цісаря Йосифа II еп. Бачинський приказав організувати парафіяльні школи по цілій епархії, а для виховання учителів створив відразу в кожному більшому містечку три-місячні учительські курси. З того приводу, недалеко Ужгороду, в селі Коритняни, за ініціативою місцевого пароха також повстали такі 3-місячні учительські курси для реінструкції всіх півцеучителів ужгородської околиці. По закінченні перших курсів парох побачив, що ці учителі, що зложили іспит учительовання, не можуть зайняти навіть половину околичних парафіяльних шкіл, тому він знову розпочинав нові курси. Таким способом в Коритнянах зорганізовано постійні курси для майбутніх учителів, і туди приїжджали кандидати з цілого Закарпаття. Аніматором цих курсів, як ми вже згадували, був місцевий парох, який написав перший український підручник дидактичної методології. Еп. Бачинський з захопленням дивився на розвиток цих коритнянських курсів і в 1793-ому році переніс їх до Ужгороду та

¹⁹⁾ ТІСНУ Ф., *op. cit.*, p. 154.

²⁰⁾ СВѢНЦИЦКІЙ К. С., Матеріали по історії відродження Карпатської Русі, “Научно-Литературный Сборникъ Галицко Русской Матицы”, Львовъ 1909, стор. 109.

²¹⁾ ВАВРИК М., Лаврівська хроніка, в “Записки ЧСВВ”, серія II, секція II, том II/1-2, стор. 76.

перетворив їх в однорічний учительський ліцей, в так зв. педагогічну препаранду²²).

Директором цієї препаранди єп. Бачинський назначив Дмитрія Поповича, пізнішого про-інспектора українських шкіл в Мадярщині, який до 1806-го року підніс її дуже високо. Спочатку, як знаємо, до цієї учительської препаранди приймали всіх зголошених молодих українців, які тільки мали елементарну освіту. Але було так багато зголошених, що єп. Бачинський міг вибрати тільки кращий елемент. Тому по 1800-ім році приказав, щоб кожний кандидат до учительської препаранди перед вступленням до тієї школи покінчив нижчі класи гімназії²³).

Щодо програми тієї препаранди, то тут навчали: педагогічну методологію; німецьку, малярську та староукраїнську мови; арифметику; церковний спів і обширний катехизм видання о. Кутки²⁴). Щоб усі кандидати на учителів (головно здібніші) не мусли журитися своїм утриманням, єп. Бачинський від державних урядів вистарався спеціальний стипендійний фонд для учнів препаранди й пізніше давав навіть одноразові допомоги для початкуючих учителів²⁵). Не диво, що при таких умовах в 1806-ім році розпочата урядова інспекція прямо з захопленням реферувала про розквіт українського шкільництва на Закарпатті²⁶).

Однак для удержання вищого рівня освіти потрібно було видати також відповідну кількість і якість підручників. Тому єп. Андрей в 1806 році подав писемний проект до намісницької ради в справі друку шкільних підручників для церковних шкіл Мукачівської єпархії. В тім проекті єп. Бачинський проголосив, що Мукачівська єпархія офіційально пише “кирилицею”, тому всі підручники мають бути друковані цим письмом. Крім того ця кирилиця має бути такою, яка пристосується до “рутенської”, себто, української мови, а не до московської. Щодо мови книжок, то єп. Бачинський хотів, щоб в читанці були поміщені витяги, чи уривки, з богослужбних книг в оригінальній церковнослов'янській мові, щоб вірні від молодого віку навчилися читати й розуміли церковні книги свого обряду. Але в усіх інших підручниках єпископ Андрей вимагав народної мови²⁷).

Як виглядає з цього проекту, єпископ Андрей був першим

²²) Всі документи про початок ужгородської учительської семінарії знайшов о. др. Ернест Дунда, колишній директор цієї семінарії, який мав опублікувати їх в окремій збірнику. На жаль прихід совітських військ на Закарпаття не дозволив видати цього збірника, але о. др. Е. Дунда вже тут на еміграції передав нам зміст тих документів. Щиро дякуємо йому за це.

²³) САБОВЪ Е., Очеркъ литературной дѣятельности и образования карпаторосовъ, Ужгородъ 1925, стор. 13.

²⁴) Там же.

²⁵) Там же.

²⁶) Там же.

²⁷) ГАДЖЕГА Ю., Исторія Общества св. Василя Великаго, Ужгородъ 1925, стор. 58-59.

з-поміж усіх українських Владик, який визнавав і фаворизував українську народну мову в своїй епархії. Та, не зважаючи на свою прихильність до рідної мови, він не відкидав літургічної мови слов'янського обряду. Сміло можемо сказати, що в великій мірі була це заслуга еп. Бачинського, що на Закарпатті аж до останніх часів не тільки дяки, але всі вірні добре знали всі богослуження і співали їх зо своїх “зборників”.

Однак найбільше духово-освітне піднесення досягнув єпископ Андрей в 1804-ім році виданням цілої Біблії в церковнослов'янській мові ²⁸). Вона була дуже поширена на Закарпатті. Ще в ХХ-ім сторіччі знаходили ми багато примірників цього цінного видання в приватних сільських домах.

Єп. Бачинський закріплював також отців Василіян до релігійного піднесення Мукачівської епархії. Він приказав при кожному монастирі відбувати великі відпусти, щоб нарід міг придивлятися до величної краси східнього обряду. А щоб цей прекрасний обряд залишився зразковим і чистим від чужих (латинських) впливів, еп. Андрей вислав двох монахів до Київсько-Печерської Лаври, щоб там на місці вони приглянулися нашому правильному обрядові ²⁹).

Як бачимо, єпископ Андрей від 1790-го року всіма силами намагався, щоб щораз більше піднести релігійно, культурно й національно свою епархію, і щоб забезпечити її перед латинізацією і винародовленням. Він це сміло міг робити, бо ніхто з-поміж католицьких єпископів не мав такого авторитету в цілій австрійській імперії як він. Його впливи на цісарськiм дворі не скінчилися зо смертю Марії Тереси, як чекали його противники, але зчасом ще й побільшилися. В 1789-ім році цісарська влада номінувала його до кінця життя членом малярського сойму ³⁰). А імператорська канцелярія назначила його постійним цісарським дорадником і часто випрошувала його рад у внутрішній політиці малярського королівства ³¹).

Назначення єпископа-помічника і смерть єп. А. Бачинського

В 1807 році єп. Бачинський вже чувся слабим і немічним. Вже мусів думати про єпископа-помічника. За його думкою найкращим кандидатом на цей пост був о. Іван Кутка, з яким він, по смерті свояка о. Теодора Бачинського, помирився і фаворизував на кожному кроці. Однак проти о. Кутки був канонік Іван

²⁸) НЕДЗЕЛСКИЙ Е., Очеркъ карпаторусской литературы, стор. 87; PELESZ J., op. cit., vol. II, p. 1042.

²⁹) НЕДЗЕЛСКИЙ Е., Очеркъ карп. литературы, стор. 87.

³⁰) BASILOVITS J., Brevis notitia., vol. I, pars III, p. 136. PELESZ J., op. cit., vol. II, p. 1043.

³¹) BASILOVITS J., op. cit., vol. I, pars III, p. 137.

Копчай, себто, перший дорадник єпископа. Він радив єп. Бачинському, щоб на офіційного кандидата поставив кошицького вікарія Михайла Брадача. Єп. Бачинський спокійно вислухав ради каноніка Копчая, але, не зважаючи на це, в листі до імператорської канцелярії на першого кандидата поставив о. Івана Кутку, а тільки на другого о. Михайла Брадача ¹⁾.

Єп. Бачинський спочатку думав, що сам поїде до Відня і особисто полагодиць цю справу з імператором. Але в останніх часах його здоров'я вже так погіршилося, що лікарі йому заборонили всякі поїздки поза місто Ужгород. Тому єп. Бачинський, не дуже радо, але мусів доручити справу єпископа-помічника своєму віденському представникові, парохіві церкви св. Варвари, о. Іванові Ольшавському. Отець Ольшавський одначе так само не хотів о. Івана Кутки як канонік Копчай і все зробив у Відні, щоб єпископом-помічником був назначений о. Михайло Брадач ²⁾.

Як виглядає, його старання були успішні, бо 11-го березня 1808 року імператор дійсно назначив о. Михайла Брадача єпископом-помічником Андрея Бачинського ³⁾. Крім того імператор ще того самого дня написав до Папи Пія VII-го, щоб той якнайскоріше прислав свою апробату на номінацію цього єпископа ⁴⁾. Таким способом єп. Бачинський був поставлений перед готовий факт і не мав вже більше що робити, тільки просити від себе також апробати Брадача ⁵⁾.

В Римі кардинал Пакка, державний секретар Ватикану, вже 25-го червня в імені Святішого Вітця написав до віденського нунція Антона Гавриїла Северолія, щоб він якнайскоріше розпочав з новоіменованим єпископом-помічником конфірмаційний процес ⁶⁾. Нунцій цей процес розпочав 1-го вересня 1808 року та, по переслуханні свідків о. Івана Ольшавського і Івана Сидора, нотаря мадярської канцелярії, сам переконаний про добру кваліфікацію о. М. Брадача, дав позитивну реляцію до Риму й просив апробувати новоіменованого єпископа-помічника Мукачівської єпархії ⁷⁾. На основі реляції і просьби Северолія Папа Пій VII-ий 30-го вересня, надаючи єп. Брадачеві титул Дориленського єпископа, апробував його назначення, але без права наслідства ^{7а)}.

Не знаємо певно, чому єп. Брадач не дістав права наслідства. Може Папа не хотів на інше дати своєї апробати, тільки на те,

1) Память А. Б., "Свѣтъ" 15. VI. 1868.

2) Там же.

3) ASV, Arch. Nunziatura di Vienna, Processi Canonici, fasc. 687.

4) Там же.

5) Там же. Але, що єп. Бачинський не був дуже захоплений цим назначенням, видно з того, що аж 16-го серпня, коли Рим вже приказав переведення конфірмаційного процесу, просив апробати Брадача.

6) ASV, Arch. Nunziatura di Vienna, Processi Canonici, fasc. 687.

7) Там же.

7а) WELYKYJ A., Documenta Pontificum., vol. II, p. 323.

що цісар просив в своєму листі. Може Апостольська Столиця, переживши прикру частину доби “освічення”, не хотіла дуже спішитися з одобренням цісарських кандидатів. Нам однак найправдоподібнішим видається, що сам еп. А. Бачинський в якийсь спосіб дав знати нунцієві, що не конче хоче еп. Брадача за свого наслідника. Зрештою в самій його просьбі про конфірмацію нігде не говориться про наслідство.

Але, якщо це назначення без права наслідства виходило дійсно від еп. Бачинського, то він зробив другу помилку свого єпископства, бо, по смерті єпископа Андрея, суперництво між еп. Брадачем і о. Іваном Куткою набрало ще прикріших форм як за його життя.

Тим часом нового єпископа-помічника висвятив 8-го січня 1809-го року Варадинський єпископ Самійло Вулкан ⁸⁾). Та еп. Брадач, по своїм свяченні, дальше лишився кошицьким вікарієм, адміністрував вірних у сімох комитатах (Абов, Турня, Гемер, Шаріш, Спіш, Боршод і північний Земплин), а до управи єпархії не мішався ⁹⁾). В дійсності єпархією управляв о. Іван Кутка, який тим часом став найдовірнішим чоловіком старого єпископа ¹⁰⁾). Зрештою еп. Бачинський вже був дуже слабкий і хворий, тому в останніх двох роках майже не виходив зо своєї палати ¹¹⁾). Він помер 19-го грудня 1809-го року ¹²⁾). З ним відійшов з життя найвизначніший церковний і національний провідник в історії українського Закарпаття.

Працею еп. Бачинського Мукачівська єпархія стала духовно й культурно найліпше зорганізованою східньою єпархією в Австро-Угорщині. На основі шематизму, що вийшов два роки по смерті еп. А. Бачинського, в Мукачівській єпархії було 560,472 душ, 729 парафій, 60 деканатів, 11 архидеканатів, понад 800 священників і 120 семінаристів ¹³⁾). Крім того Чин св. Василя Великого мав тут 7 монастирів і 75 монахів ¹⁴⁾).

⁸⁾ DUCHNOVICS A., op. cit., p. 27.

⁹⁾ Там же, стор. 31. “Sic Bradacs Vicarius, una Episcopus consecratus Districtum suum vicarialem, nimirum per Comitatus: Abaujvariensem, Borsodiensem, Gömöriensem, Sarossiensem, Scepusiensem, Tornensem et superiorem Zemplinensem extensum propria generali vicariali potestate regit...”

¹⁰⁾ Память А. Б., 15. VI. 1869.

¹¹⁾ Ось так писав еп. Бачинський до Папи Пія VII-го: “Verumjam nunc aetas 76 annos prope attingens, corpus viribus exhaustum, oculi vitiiati, aliaque incommoda profundam senectutem comitantia me ultra non sinunt functiones episcopales peragere, atque ita amplissimae Dioecesi huic Munkacsien si providere...”, ASV, Arch. Nunziatura di Vienna, Processi Canonici, fasc. 687.

¹²⁾ PELESZ J., Geschichte der Union, vol. II, p. 1043.; DUCHNOVICS A., op. cit., p. 30.; Память А. Б., “Свѣтъ” 15. VI. 1869.

¹³⁾ Schematismus Ungvariensis an. 1809-12., p. 303-311.

¹⁴⁾ Там же.

ЗАКІНЧЕННЯ

Дійшовши до кінця нашої історії, відчуваємо, що ми розглядали життя і діяльність великої людини, яка сміло може повторити за св. апостолом Павлом: “Боротьбою доброю я боровся, дорогу скінчив, віру зберіг. На останок готовиться мені вінець правди, який віддасть мені Господь...”¹⁾

Тому, що єпископ А. Бачинський через ціле життя працював тільки для добра святої Церкви й свого народу, то його тріумф є релігійним і національним тріумфом цілого Закарпаття. І населення Карпатської України з великим пієтизмом і незвичайною любов'ю згадує його ім'я досьогодні.

Немає сумніву, що єп. А. Бачинський був найбільшим з-поміж усіх Мукачівських єпископів. Але він і мав усі дані, щоб міг бути ним. Вже природа обдарувала його незвичайними даруваннями. Він мав незвичайну здібність до науки, бистру орієнтацію, широкий овид думки, непохитну відвагу, невтомну активність, незвичайний організаторський хист і т.п. Та, не зважаючи на це, дійсно великим зробили єп. Бачинського його духові цінності: відданість і любов до святої Церкви та свого народу.

Він був вповні прив'язаний до Апостольського Престола й всеціло відданий ідеї “з'єднання”. Слушно зауважує А. Петров, що унія на Закарпатті вповні побідила тільки через великодушну працю єп. Андрея Бачинського²⁾. І це є правдою, бо після його єпископства в XIX-ому сторіччі не знаходимо відступницьких течій в закарпатському народі³⁾.

Але головною річчю є, що єп. Бачинський досягнув це духове піднесення своєї єпархії і прив'язання карпатських українців до Риму в тих часах, коли раціоналістичне “освічення” хотіло на кожному кроці зменшити відданість віруючих католиків до Апостольського Престола й зредувати до мінімум авторитет Католицької Церкви в імперії.

В праці для свого народу єп. Бачинський жертвувався також всеціло. Прямо не було ділянки національного життя карпатських українців, де він не був би головним промотором і найвідданішим працівником. В економії, у вихованні, в науці, в суспільній праці та в політиці став він не тільки першим, але й одним провідником українського населення на Закарпатті. Він дійсно став творцем нової епохи для святої Церкви та свого народу на Закарпатті.

¹⁾ 2 Тім, 4: 7.

²⁾ ПЕТРОВ А., Старая вѣра и унія, том II, кінцеве заключення.

³⁾ Не беремо під увагу політичне відступство Адольфа Добрянського та його компанії, але говоримо про сам нарід, як такий.

— ЗМІСТ —

1. Передмова	3
2. Джерела і Література	4
3. Молоді літа Андрея Бачинського	7
4. Назначення на єпископа	14
5. Віденський синод і свячення А. Бачинського	18
6. Осягнення катедри, резиденції, капітули і семінарії	27
7. Упорядкування парафіяльних дібр	35
8. Вплив йосифінізму на Закарпатті	38
9. Єп. А. Бачинський кандидат на Галицьку митрополію	42
10. Прилучення українців Спішського комітату до Мукачівської єпархії	48
11. Культурна, національна і духовна праця єп. А. Бачинського в останнім 20-ти літті його життя	53
12. Назначення єпископа-помічника і смерть єп. А. Бачинського	59
13. Закінчення	62